

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická Fakulta

Diplomová práce

2010

Ivana Strachotová

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická Fakulta

Ústav etnologie

Diplomová práce

Ivana Strachotová

Svojšíň 1900-1938: Život na vesnici v první třetině 20. století

Svojšíň 1900-1938: Life in the village in the first period of the 20th century

Praha 2010

vedoucí práce: PhDr. Jan Pargač, CSc.

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala panu PhDr. Janu Pargačovi, CSc. za vedení diplomové práce a také za jeho cenné rady a připomínky při jejím vypracovávání.

Velký dík bych také chtěla vyjádřit svým nejbližším za vytrvalou a neochvějnou podporu během studia.

Prohlášení

„Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou/diplomovou práci vypracoval(a) samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů a literatury.“

V Praze dne

Anotace

Cílem diplomové práce je vytvořit historicko-etnografickou studii založenou na archivních pramenech, která by se zabývala některými vybranými aspekty života na vesnici v první třetině 20. století – historickým vývojem, školstvím, spolky a částečně také národnostními poměry – a která by byla předstupněm k dalšímu podrobnějšímu studiu zvoleného tématu. Zkoumanou vesnicí v časovém horizontu 1900 - 1938 je obec Svojšín, která se rozkládá se v západních Čechách. Studie čerpá ze záznamů kronik obce, fary a české i německé školy.

klíčová slova: aspekty života na vesnici, Svojšín

Abstract

The thesis aims to create a historical and ethnographic study based on archival sources, to handle with some selected aspects of life in a village in the first third of the 20th century - for example historical development, education, associations and partly ethnic relations - and that would be first stage to further more detailed study of the chosen topic. Surveyed villages in the timeframe 1900 - 1938 is Svojšín. A village which is situated in West Bohemia. The study draws on the record chronicles the village, parish and the Czech and German schools.

Key words: aspects of live in a village, Svojšín

Obsah

1 Úvod	7
2 Obecné přiblížení	9
2.1 Historie	9
2.2 Obyvatelstvo	13
3 Historický vývoj	15
3.1 Za doby monarchie	15
3.2 Velká válka (1914 – 1918)	19
3.3 Doba republiky	24
4 Sčítání lidu	29
4.1 Demografický vývoj obce Svojšín 1900 – 1938	29
4.2 Sčítání lidu v roce 1921 – obecná část	30
4.3 Sčítání lidu v roce 1921 ve Svojšíně	34
4.4 Další sčítání lidu	37
5 Školství	38
5.1 Obecná část	38
5.1.1 Školství v rakouské monarchii	38
5.1.2 Československé školství	40
5.2 Obecní škola ve Svojšíně	43
5.2.1 Obecní škola 1900 – 1914	45
5.2.2 Válečné roky 1914 – 1918	49
5.2.3 Škola a republika 1918 – 1938	52
5.2.4 Česká menšinová škola ve Svojšíně	55
6 Spolkový život ve Svojšíně.....	62
6.1 Národní Jednota Pošumavská	62
6.1.1 Místní odbor NJP v Plzni – Plzeňský odbor NJP	64
6.1.2 Místní odbor NJP pro Svojšín a okolí	65
6.2 Dobrovolní hasiči ve Svojšíně	67
7 Závěr	69
8 Použitá literatura a prameny	71

1 Úvod

Tématem této diplomové práce je zachycení některých aspektů života na vesnici v první třetině 20. století z historicko-etnologického pohledu. Z bohaté mozaiky života vesnického společenství se studie bude zabývat jen několika vybranými tématy – historickým vývojem, školstvím, spolky a částečně také národnostními poměry.

Místně je práce zasazena do oblasti západních Čech, do promíšeného německo-českého prostoru. Konkrétně se jedná o obec Svojsín, která je cca 10 km vzdálená od města Stříbra. Tento výběr vesnice nebyl náhodný, ale vycházel z již dříve zpracovávaných témat („Obecní školství: Německá obecní škola ve Svojsíně 1869 – 1930“) na oboru etnologie a na oboru historie („Postavení učitele a žáka na přelomu 19. a 20. století na obecních školách na venkově“).

Časové vymezení je mezi lety 1900 a 1938. Rok 1900 je zvolen jednak na základě dochovaných historických materiálů a také vzhledem k jeho symbolice, jako přechod od „starého“ 19. století do „nového“ 20. století. Rok 1938 byl rokem Mnichovské dohody, kdy Československo bylo přinuceno odstoupit většinu svého pohraničí sousední Německé Říši. Stříbrsko se Svojsínem rokem 1938 přešlo po následující válečné roky druhé světové války pod německou správu. Tyto události se významnou měrou promítly do národnostní skladby vesnice. Naprostým zprerháním historického vývoje byl poválečný odsun, který obyvatele obce Svojsín také zasáhl.

Takto zvolené časové a místní vymezení tématu umožňuje zachytit život vesnického společenství za posledních dob rakouské monarchie, během válečných let první světové války a v prvních letech nově vzniklé Československé republiky. Tento historicko-kulturní vývoj lokálního společenstva je obohacen o možnost zkoumání národnostního složení a vývoje vesnice.

Komunita vesnice umožňuje ukázat na relativně malém lokálním společenství v delším časovém období jednotlivé změny a tendence vývoje, případně vysledovat a analyzovat jednotlivé vlivy působící změny ve společenství z hlediska národnostního, kulturně-historického a socio-profesního.

Cílem práce je vytvořit historicko-etnografickou studii vycházející z pramenů archivní povahy, která by byla předstupněm k pozdějšímu detailnějšímu zkoumání zvoleného tématu, ve kterém by se daly kromě zde využitých metod práce s prameny použít i další metody, např. rozhovory s pamětníky, atd.

Prameny, ze kterých práce vychází, jsou vzhledem k jazykovému prostředí zvolené vesnice psány v německém jazyce tzv. „kurentem.“ Jedinou výjimkou je kronika české menšinové školy, která je psána v češtině a latinkou. Z dochovaných pramenů práce využívá farní a obecní kroniku a školní kroniky české a německé obecní školy. Pro vesnici Svojšín se dochovaly sčítací archy ze sčítání lidu v roce 1921, z kterých čerpá ta část práce, která se zabývá demografickým a národnostním vývoje vesnice mezi lety 1900 – 1938.

Jednotlivé oddíly, které jsou v této diplomové práci zkoumány, jsou: vedle historického přehledu s vývojem obce s poukazem na celospolečenské události, také vývoj školství v jeho české i německé podobě, které je na vesnici jakýmsi „fenomémem.“ Dále se studie zabývá spolkovým životem českého i německého obyvatelstva ve vesnici Svojšín. Závěrečná kapitola se zabývá demografickým vývojem obce, národnostními posuny v jeho složení a analyzuje výsledky ze sčítání lidu z roku 1921 pro obec Svojšín.

Takto zaměřená a vyhraněná práce vykazuje především historický pohled na zvolenou problematiku.

2 Obecné přiblížení

Svojšín je malá obec, která se nalézá v Plzeňském kraji 8 kilometrů západně od města Stříbra. Leží na řece Mži, která svým korytem dělí vesnici na dvě části. Na severní starší část, kde se nachází zámek a kostel, a na jižní mladší, kde je železniční zastávka.

Místní kronikář použil pro přesnější popis umístění Svojšína následující líčení, které poutavě vystihuje krásu okolního kraje: „Im engeren Umkreis des Wolfsberges lagen zwei Burgen (Triebel, Wolfstein) und zwei Festen (Schweißing, Schönthal). ... Der Schutz des die Landschaft beherrschenden Wolfsberges (701 m), die immerhin fruchtbaren Gebiete in der Hochebene zwischen der mittleren Miesa und ihren linken Seitenbächen, dem Amsel- und dem Schönthaler Bache, müssen frühzeitig Ansiedler und auch Adelige angezogen und zur Gründung alter Siedlungen veranlaßt haben.“¹

2.1 Historie

V současné době je Svojšín jednou z mnoha malých vesnic západních Čech, jejichž původní obyvatelstvo bylo nuceno opustit po válce svůj domov v důsledku poválečnému odsunu. Historie tohoto místa je vzhledem k jeho velikosti poměrně bohatá.

Svojšín, coby jméno nejprve tvrze až později vesnice, je poprvé doloženo v písemných pramenech z roku 1176. Jedná se o listinu českého knížete Soběslava benediktinskému klášteru v Kladrubech, kde jsou mezi svědky zmíněni bratři „Oldřich a Beneda ze Svojšína.“ V latinské podobě se jejich jména psala následovně: „Odalricus et Beneda de Svaysin.“² Zároveň je to i první psaná podoba jména tvrze a vesnice. V latinsky psaných listinách z 12. století se setkáváme ještě s druhou formou názvu vesnice „Sweysin,“ případně „Swessingen.“

Ve 14. století je jako donátor minoritního kláštera ve Stříbře uveden „Heinrich von Swaysing.“³ V díle J. G. Sommera⁴ jsou jako dřívější formy jména vesnice uvedeny podoby „Swogssin“ a „Swogssin.“ Po celé 19. století se setkáváme v pramenech jen

¹ „V blízkém okolí hory Wolfsberg (Vlčák) se nalézají dva hrady (Třebel, Wolfstein) a dvě tvrze (Svojšín, Šontál). ... Vlčák, který ční nad okolní krajinou do výše 701 metrů, poskytuje ochranu dlouhodobě úrodným oblastem náhorní plošiny rozkládající se mezi středním tokem Mže (Miesa) a jejími levobřežními přítoky, potoky Amsel a Schönthal. Tato oblast musela být v dávných dobách brzy osídlena a vybízela k zakládání starých sídel.“ (překlad autor) Citováno z Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing, s. 5.

² SCHMIDT, Georg. *Burgen Westböhmens*. Mies, 1925. s. 75

³ Listina je psána německy. SCHMIDT, Georg. *Burgen Westböhmens*. Mies, 1925. s. 76

⁴ SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen*. VI. díl *Pilsner Kreis*. Praha, 1838. s. 231

s označením „Schweißing“ nebo „Schweissing,“ případně s počestělou formou jména „Svojšín.“

Jazykovědci vysvětlují vznik a význam jména „Svojšín“ následovně:⁵ Vzniklo připojením přípony –ín ke staročeskému osobnímu jménu Svojša nebo Svojše a označuje vlastnictví, tedy „Svojšův“ = „Svojšín.“ Jedná se tedy o zpřesňující označení tvrze, která se zde nalézala.⁶

Svojšín byl rodovým sídlem pánů „ze Svojšína,“ kteří patřili spolu s rody Hraběšiců, Vítkovců, Markvarticů, Buziců ad. ke starým českým šlechtickým rodům.

Počátky rodu „ze Svojšína“ spadají do 12. století, kdy se poprvé ve výše zmiňované listině setkáváme s predikátem „ze Svojšína.“ Rodový erb tvořila tři červená břevna ve stříbrném poli. Jako klenot bývá zobrazována vlčí hlava, popřípadě celý vlk.

Vzhledem k podobnosti erbů rodů sídlících v blízkosti Svojšína se historikové⁷ domnívají, že mezi těmito rody panovala pokrevní příznenost. Tuto domněnku potvrzuje i fakt, že mnozí vlastníci okolních panství v 12. – 15. století používají k označení své identity přídomek „a ze Svojšína.“ Jako vedlejší rodové linie pánů „ze Svojšína“ se uvádějí rody „z Volfštejna,“ „z Krásného Údolí“ a „z Třebele.“⁸ Všechny tři lokality (Volfštejn, Krásné Údolí a Třebel) se nalézají severně až severozápadně od Svojšína a ve všech jsou doložená sídla (tvrze) z období středověku, z kterých v dnešní době zbývají jen ruiny.

Po tvrzi, která byla rodovým sídlem pánů „ze Svojšína,“ se nic nedochovalo. Dozvídáme se o ní na základě zmínek v písemných pramenech a díky archeologickému výzkumu, který proběhl v roce 2009. Tam, kde ve 12. století stála středověká tvrz, byl v 18. století postaven barokní zámek rodu Přichowsky.

Součástí středověké tvrze byl i kostel zasvěcený sv. Petru a Pavlu, jenž je datován do druhé poloviny 12. století, tedy do doby, kdy se poprvé v historických pramenech setkáváme s rodem „ze Svojšína.“ O románském původu kostela svědčí původní čtverhranná věž a hlavice sloupu v jejím přízemí.

V pramenech z období 14. – 15. století se vedle kostela zasvěcenému Petru a Pavlu často zmiňuje i kaple sv. Mikuláše, která měla ležet v „inferior Swoyssin.“⁹ Svojšín byl v době

⁵ PROFOUS, A. a SVOBODA, J. *Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny. IV. díl S – Ž.* 1 vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957. s. 67

⁶ Z tvrze do současnosti nic nezbylo. V místech, kde se nalézala, byl v 18. století postaven zámek.

⁷ SOMMER, Johann Gotfried. *Das Königreich Böhmen.* VI. díl *Pilsner Kreis.* Praha, 1838.s. 232; SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého.* XIII. díl. Praha: Argo, 1998. s. 136

⁸ V pramenech německé provenience se s těmito rody setkáváme pod označením „von Wolfstein“ (z Volfštejna), „von Schönthal“ (z Krásného Údolí) a „von Triebel“ (ze Třebele).

⁹ „Dolní Svojšín,“ SCHMIDT, Georg. *Burgen Westböhmens.* Mies, 1925. s. 76

středověku rozdělen na dvě části, na Horní a Dolní Svojšín.¹⁰ V jedné části se rozkládala tvrz spolu s farním kostelem a v druhé kaple sv. Mikuláše.

Páni „ze Svojšína“ vystupují v následujících staletích jako donátoři okolních klášterů: v Kladrubech, ve Stříbře, v Plasích a v Teplé. Jasně určené rodové posloupnosti komplikuje oblíbenost jmen Beneda, Ctibor a Oldřich.¹¹

Rod „ze Svojšína“ držel své panství nepřetržitě až do konce 14. století, kdy bylo panství rozděleno mezi Bornika z Schütarschen, Protivovu ze Svojšína a Viléma z Volfštejna, který byl ustanoven jako opatrovník vdovy Johany po zesnulém Benedovi V.¹²

Za doby husitských válek (15. století) se zbytky rodu „ze Svojšína“ přiklonily ke katolicismu. Výjimkou byl Petr Zmrzlík ze Svojšína. Nejznámější a nejvýznamnější příslušník rodu „ze Svojšína.“

Petr Zmrzlík ze Svojšína zastával na dvoře Václava IV. významné místo. V roce 1409 se stal nejvyšším mincmistrem Království českého se sídlem v Kutné Hoře a na Orlíku. Byl jmenován pánem hradů Karlsberg a Březnice a držel ves Kasejovice.¹³ Funkce nejvyššího mincmistra Království českého s sebou přinášela finanční výhody a velký společenský vliv. V roce 1412 si Petr Zmrzlík zakoupil v Praze dům „U Červeného lva.“

V porovnání s ostatními členy rodu byl zapřísáhlým utrakvistou.¹⁴ O jeho dobrých vztazích s husity vypovídá fakt, že poté, co v roce 1421 Jan Žižka obsadil benediktinský klášter v Kladrubech, byl tento klášter svěřen do správy právě Petra Zmrzlíka. Ve stejném roce Petr Zmrzlík (1421) umírá.

Ačkoli Petr Zmrzlík se psal „ze Svojšína,“ samotný Svojšín nikdy nenavštívil. V každém případě je historicky nejznámějším představitelem rodu.

V 15. století přešlo celé svojšínské panství na rod vladyků z Paběnic, kteří se titulovali „Svojšínští z Nalžov.“¹⁵

V druhé polovině 15. století se majitelkou celého svojšínského panství stala Anna z Nalžov, provdaná za Jiřího Příchovského z Příchovic. Na konci 15. století (v roce 1596) Anna zemřela a panství přešlo podle její poslední vůle na nezletilé děti jejího syna. Takto se ve Svojšíně usídlil další rod „Příchovských z Příchovic.“

¹⁰ ibidem

¹¹ Sedláček uvádí Ctibora jako prvního historicky doloženého „ze Svojšína,“ který měl syny Benedu a Oldřicha. Od potomků Benedy se pak odvozuje příbuznost k pánům „z Třebele“ a od Oldřicha pánů „ze Svojšína.“
SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. XIII. díl. Praha: Argo, 1998. s. 136

¹² zemřel 1396, SCHMIDT, Georg. *Burgen Westböhmens*. Mies, 1925. s. 76

¹³ SCHMIDT, Georg. *Burgen Westböhmens*. Mies, 1925. s. 60

¹⁴ „ein eifriger Utraquist,“ ibidem

¹⁵ SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. XIII. díl. Praha: Argo, 1998. s. 136

Příchovští z Příchovic byli počátkem 18. století povýšeni do hraběcího stavu. Nově se titulovali „hrabě Příchovský.“¹⁶

Nejnámějším z tohoto rodu byl Antonín Petr hrabě Příchovský arcibiskup pražský, který se narodil ve Svojšíně 28. 8. 1707. Antonín Petr odešel studovat do Prahy a později i do Říma. Roku 1731 byl vysvěcen na kněze a o tři roky později (1731) se stal děkanem. V roce 1753 se s ním setkáváme coby s biskupem hradeckým. V roce 1755 získává post „probošta kapituly sv. Víta.“ V roce 1763 se stává arcibiskupem pražským. Během působení v arcibiskupském úřadě nechal v Praze na Hradčanském náměstí postavit nový arcibiskupský palác. Umírá 14. 4. 1793 a pohřben je v chrámu sv. Víta. Historické prameny jej nepřipomínají jenom jako arcibiskupa, který vzešel ze Svojšína, ale jako arcibiskupa, který roku 1782 pozvedl místní kostel sv. Petra a Pavla z farního na děkanský.¹⁷

Rod Příchovský, konkrétně Jan Václav Příchovský spolu se svou matkou Juditou Příchovskou, nechal vystavět v místech středověké tvrze zámek. Roku 1723 byla stavba zámku dokončena.

Zámek je jednoposchodová stavba s mansardovou střechou v barokním stylu. Portál na čelní straně budovy zámku je lemován pískovcovým rámem. Unikátní obrazová galerie obsahovala na 70 portrétů rodové galerie Příchovských ze 17. a 18. století.

Ve stejném období, do kterého spadá stavba zámku, byl vybudován nový dřevěný most, spojující oba dva břehy Mže. Most byl celodřevěný, po obou stranách obedněný prkny a zastřešený šindelovou střechou proti nepřízni počasí.¹⁸ Sloužil nejenom k přechodu přes řeku „suchou nohou,“ ale i jako noclehárna pro robotníky.¹⁹

Spolu se zámkem a mostem se začala stavět i budova nové fary, taktéž v barokním stylu.

V důsledku špatných finančních poměrů byl František Příchovský nucen svojšínské panství ve veřejné dražbě prodat. Novým majitelem se tak stal v roce 1795 Josef Jan rytíř von Bigato.²⁰

Za nového majitele bylo panství Svojšín rozšířeno o nedaleký Ošelín, který měla v držení jeho matka Maria Justina von Bigato.²¹ Ta, než v roce 1805 zemřela, odkázala Ošelín svému synovi Josefu Janovi. Josef Jan zemřel 28. dubna 1812 jako poslední potomek rodu rytířů „von Bigato.“

¹⁶ Graf von Pŕichowsky

¹⁷ Ottův slovník naučný, 24. díl, 1906, s. 456

¹⁸ Gedenkbuch der Gemeinde Schweifing. s. 105

¹⁹ V současné době tento dřevěný most nestojí. Byl nahrazen nezastřešeným železo-betonovým mostem v roce 1930.

²⁰ SOMMER, Johann Gottfried. *Das Königreich Böhmen*. VI. díl *Pilsner Kreis*. Praha, 1838. s. 232

²¹ Panství Ošelín patřilo v letech 1516 – 1796 rodině svobodných pánů von Schirding. Ti panství prodali pánům z Masburgu a tito následně rodině Bigato. ibidem

Ve své závěti ustanovil dědicem svého majetku svobodného pána Karla Antonína svobodného pána von Junker, který byl jeho nejbližším žijícím příbuzným. Podmínkou ale bylo, že si nový majitel ke svému jménu připojí jméno Bigato. Celé jméno nového majitele znělo Karel Antonín svobodný pán Junker-Bigato.²²

Páni Junker-Bigato si vybuodovali v kostele sv. Petra a Pavla svoji rodovou kryptu.

Rod Junker-Bigato si udržel svojšínské panství až do roku 1935, kdy po smrti Amálie Junker-Bigato přechází Svojšín na dr. Klementa Podevile, jenž jej vlastnil až do roku 1945.

Po roce 1945 je zámek a i celé panství na základě Benešových dekretů zkonfiskováno a vlastníkem obého se stává stát.

V současné době je vlastníkem zámku obec Svojšín. Barokní fara a kostel sv. Petra a Pavla jsou ve vlastnictví církve a spadají pod děkanství a farní úřad ve Stříbře.

2.2 Obyvatelstvo

Zaměříme-li se nejprve na jazykovou skladbu obyvatelstva, pak na základě etymologických rozborů jména Svojšín jazykovědci dospěli k závěru, že toto slovo pochází z jazykově českého prostředí. Zároveň ale upozorňují, že koncovka -ing nebo -ig, které se vyskytují v německém překladu jména „Svojšín,“ ukazují na fakt, že toto jméno se začalo brzy přizpůsobovat německému jazyku.²³

Vzhledem k poloze Svojšína, tj. v blízkosti německé hranice, se musí brát v potaz i německá kolonizace v době středověku a její vliv na jazykovou skladbu obyvatelstva.

V jedné z nejstarších topografií popisujících české země²⁴ se ohledně jazykové příslušnosti obyvatelstva píše: „Vesničané zde stejně jako v Ošelíně mluví německy.“²⁵

Co se týče jazykové příslušnosti jednotlivých vlastníků panství, pak od rodu Příchovských až do zestátnění se ve zdech zámku mluvilo německy. Nejstarší rod páni ze Svojšína se počítají k česky mluvící šlechtě přemyslovského státu, stejně jako Svojšínští z Nalžov. S postupem doby, ale oba rody inklinovaly k používání němčiny, vzhledem ke kontaktům s okolním německým prostředím.

Většina obyvatel se hlásila ke katolickému vyznání. Jsou dochovány záznamy o několika rodinách židovského vyznání, které žily ve Svojšíně a v Ošelíně. Kontinuita přítomnosti osob

²² Karl Anton Freiherrn von Junker-Bigato

²³ SCHMIDT, Georg. *Burgen Westböhmens*. Mies, 1925. s. 77

²⁴ SCHALLER, Jaroslaus. *Topographisches des Königreichs Böhmen*. IX. Díl. Wien, 1788. s. 150

²⁵ „Der Landmann spricht hier so wie bey Oschelin deutsch.“ SCHALLER, Jaroslaus. *Topographisches des Königreichs Böhmen*. IX. Díl. Wien, 1788. s. 151

hlásících sek židovskému vyznání je zde zdokumentována od 17. století²⁶ a jedním z jejích dokladů jsou i dochované židovské hřbitovy v blízkosti obcí Řebří a Ošelín.²⁷

Z pramenů pro celé 19. století²⁸ a pro počátek století dvacátého vyplývá, že většinové bylo obyvatelstvo německy mluvící. Počet česky mluvícího obyvatelstva se zvýšil po roce 1918 po vyhlášení samostatné Československé republiky, ale ani poté zde netvořil početně silnou skupinu.

Po přistoupení na diktát velmocí Československou republikou byla obec Svojsín v tom území pohraničí, které musela Československá republika na základě Mnichovských dohod odstoupit ve prospěch Německa.

Události po druhé světové válce změnilы charakter obce, který si udržela po celou dobu trvání republiky. Většinu obyvatel, kteří byli německé národnosti, zasáhl odsun. Ráz celé vesnice se natrvalo změnil.

²⁶ SOMMER, Johann Gotfried. *Das Königreich Böhmen*. VI. díl *Pilsner Kreis*. Praha, 1838. s. 233

²⁷ Židovský hřbitov v Řebří byl v roce 2006 zrekonstruován.

²⁸ záznamy Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing, výsledky sčítání lidu z roku 1900, 1910, 1921

3 Historický vývoj

3.1 Za doby monarchie

Do 20. století vstupoval Svojsín jako obec, kde se většina obyvatel během sčítání lidu v roce 1900 přihlásila k německé národnosti a římsko-katolickému vyznání.²⁹

Součástí obce byla německá obecní škola s novou školní budovou postavenou v roce 1893, zámek, děkanský kostel, od roku 1872 železniční zastávka a poštovní úřad, který ve Svojsíně fungoval od roku 1875.

Především výstavba železniční zastávky ve Svojsíně byla velkým impulzem pro místní hospodářství. Se stavbou dráhy se započalo již v roce 1869 a 29. ledna 1872 byla trať předána pro potřeby veřejné dopravy. Železnice v celém svém úseku Plzeň-Cheb měla a dosud má jednu kolej. Železniční zastávka ve Svojsíně byla součástí tzv. „trati císaře Františka Josefa“ (Franz-Josef-Bahn) procházející přes města Vídeň-Praha-Plzeň-Cheb. Vlastní název stanice nezněl Svojsín ale „Schweissing-Tschernoschin.“³⁰ Jak název napovídá, byla tato zastávka pro obě spolu sousedící obce společná.

Pro lepší spojení mezi oběma obcemi bylo zároveň s budováním tratě vystavěno i nové silniční spojení. Na počátku 20. století se přistoupilo ke zřízení telegrafního spojení mezi obcemi Svojsín a Černošín.³¹

Společná železniční zastávka pro Svojsín a Černošín sloužila k odvozu hospodářských produktů (dřevo, zemědělské produkty) ze svojsínkého panství a pro transport surovin, uhlí a stavebního materiálu z Černošína dál. Dopravu po železnici využívaly jak místní – svojsínské firmy, tak i vzdálenější – černošínské. Z Černošína přes Svojsín a dál se vyvážela např. prkna z dřevařské pily majitele Hüttla, výrobky z obuvnické továrny Antona Richtera a v neposlední řadě také hlína firmy Franze Reichla, která na nedalekém kopci Vlčák těžila hlínu pro další zpracování.

Dopravu po železnici využíval i místní dřevařský průmysl a pro jeho potřeby se vybudovalo na svojsínském nádraží skladiště pro dlouhém dříví. Možnosti uskladnění využívalo i svojsínské panství, které obchodovalo s dobyt看em a obilím.

Z tohoto hlavního směru se začátkem 20. století začala budovat odbočka ve směru Bor-Tachov. Slavnostní zahájení výstavby proběhlo v dubnu 1902 a 20. září 1903 byla dráha

²⁹ Podrobněji viz kapitola 6.1

³⁰ Svojsín-Černošín

³¹ Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing. s. 34

slavnostně předána veřejné dopravě.³² Ve srovnání s tratí Plzeň-Cheb mělo toto železniční spojení charakter dopravního uzlu lokálního významu.

Po dostavbě odbočky na Bor v roce 1908 byl na nádraží vystavěn a otevřen hostinec pro občerstvení cestujících. Majitelem hostince byl baron Ottokar von Juncker-Bigatto, který jej pronajímal. Prvními pronájemci byli manželé Anton a Anna Groh, kteří ve vesnici Svojsín také provozovali hostinec a řeznictví. Jedním z důvodů proč se baron von Juncker-Bigatto takto rozhodl, bylo „um den Absatz des Oscheliner Bieres zu haben.“³³

Je nutno dodat, že železniční trať vedla a vede po druhém břehu řeky Mže, než kde se nachází pomyslné centrum obce – kostel, zámek, náves, škola a většina obytných domů. Na druhém břehu řeky, v okolí železnice a její zastávky se rozdvjovala cesta do sousedních vesnic, na Ošelín a na Lom.

Již z dřívější doby zde stál hostinec „Zur Bremse.“³⁴ Obecní kronika tento název vysvětluje následovně: „Woher das Gasthaus „Zur Bremse“ No 64 seinen Namen hat? Der Chronist erinnert sich noch lebhaft der Entstehung desselben. Als im Jahre 1872 die Franz-Josefsbahn eröffnet wurde, baute der alte Neubauer in Schweißing, namens Josef Kulhanek, in Erkenntnis eines zu erwartenden guten Geschäftsganges ein Gasthaus auf sein Grundstück an der Bahn in der Nähe des uralten Gollerbrunnens (früher ein Felsenbrunnen, jetzt eine Pumpe.) Auf seine Frage an den vorüberreitenden Baron Karl von Juncker Bigatto wie er sein Wirtshaus taufen sollte, erwiderte ihm dieser: „Die Eisenbah muß hier bremsen, jeder zum Dorfe hineinfahrende Wagen muß bremsen, nenne das Wirtshaus „zur Bremse!“ Und dabei blieb es.“³⁵

V okolí železničního nádraží postupně vznikaly jednak hospodářské budovy pro potřeby nákladní dopravy – skladiště a překladiště – a také hostince pro obsluhu cestujících osobní dopravou, kteří zde projížděli nebo přestupovali na další spoje.

V souvislosti s životem na trati se obecní kronika i kronika školy zmiňuje o železničních neštěstích, které se ve Svojsíně udály. Ve většině případů se jednalo o přejetí vlakem nebo spadnutí do kolejiště pod kola projíždějícího vlaku. Záznamy o těchto nehodách se vyskytují během celého sledovaného období 1900 – 1938. Není zaznamenán žádný případ srážky vlaků nebo jejich vykolejení.

³² Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing. s. 32

³³ „aby byl obdyt piva z Ošelín.“ (překlad autor) Citováno z Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing. s. 32.

³⁴ „U Brzdy“

³⁵ „Od čeho získal hostinec „U Brzdy“ č. 60 své jméno? Kronikář uvádí následující vysvětlení. Když byla v roce 1872 otevřena trať císaře Františka Josefa, postavil starý sedlák jménem Josef Kulhanek, na svém pozemku u dráhy v blízkosti staré studně (nyní je zde pumpa) hostinec. Když se zeptal okolo jedoucího barona Karla von Juncker Bigatto, jak by měl pojmenovat svůj hostinec, odpověděl mu tento: „Železnice zde musí přibrzdit, každý vagon, který vjíždí, musí také přibrzdit, ať se hostinec jmenuje „U Brzdy.“ A u toho zůstalo.“ (překlad autor) Citováno z Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing. s. 80.

Z politicko-správního vývoje obce Svojšín se mnoho pramenů a informací nezachovalo. Z období monarchie do konce první světové války, tedy z let 1900 – 1914, se do dnešní doby dochovaly jen fragmenty z jednání, zápisů a zasedání obecní rady. Jedním z těchto fragmentů je i zmínka o osobě Franze Gerstnera, majitele místního hostince, který ve Svojšíně od roku 1912 zastával funkci zdejšího starosty.³⁶

K politickému vývoji obce Svojšín lze dodat, že politická obec Svojšín se neshodovala s obcí Svojšín jako takovou. Součástí politické obce byly i blízké osady a vesnice, které se osamostatnily během 20. let 20. století za doby Československé republiky. Jednalo se o osady Holín, Nynkov, Jezerce a Pytlov. Jezerce a Pytlov se osamostatnily ve 20. letech 20. století.³⁷ Holín a Nynkov po druhé světové válce v roce 1945.

Spolu s výše zmíněnými zdroji pro politicko-správní vývoj obce se dochovala také farní kronika a záznamy děkanství ve Svojšíně umožňující rekonstruovat další část života.

V roce 1909 zemřel děkan Andears Brun, který zde zastával farní a děkanský úřad od roku 1866. „Das Leichenbegängnis hielt Hochwürden Herr Prälat und Kanonikus Wenzel Manlik unter Assistenz der Hochw. Herren Kanonici Georg Glosauer und Karl Kašpar. Wie beliebt der hohe Verstorbene war zeigte die riesige Beteiligung an dem Begräbnisse. (Manlik und Glosauer waren seine ehemalige Schüler).“³⁸

V předešlém roce 4. prosince 1908 oslavil Andreas Brun 80. narozeniny. „Das ganze Dorf war auf Anregung des Hochwürdigen H. Administrators in spir. Josef Marek illuminiert und beflaggt und am Vorabende des Festes wurde dem Jubilar ein Ständchen dargebracht. Seine Eminenz der Fürsterzbischof von Prag zeichnete ihn zu diesem Tage mit einem Geschenke (seine Photographie mit eigenhändiger Unterschrift) aus, das ihm Herr Kanonikus Glosauer persönlich überreichte.“³⁹

Kromě správy farnosti bylo další z povinností duchovního výuka náboženství na zdejší obecní škole⁴⁰ a na všech školách, které spadaly do obvodu farnosti Svojšín. Jednalo se o školy v Lomu, Otročině, Lažanech a Ostrovcích.⁴¹

O osobě děkana Bruna se zmiňuje také obecní kronika v souvislosti s jeho jmenováním monsignorem v roce 1905. „Im November 1905 wurde Herr Dechant Brun, Vikär und

³⁶ Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing. s. 73

³⁷ Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing. s. 98

³⁸ „Pohřeb vedl velebný pán, pan prelát a kanonikus Wenzel Manlik za asistence velebného pána kanonika Georga Glosauera a Karla Kašpara. Jak moc byl zemřelý oblíbený, ukázala obrovská účast při pohřbu. (Manlik a Glosauer byli jeho někdejší žáci).“ (překlad autor) Citováno z farní kroniky s. 195 - 196.

³⁹ „Celá vesnice byla z podnětu administrátora in rebus spiritualibus velebného pána Josefa Marka okrášlena a ozdobena vlajkami a v předvečer slavnosti přišli za oslavencem gratulanti. Jeho Eminence pražský arcibiskup mu věnoval v tento den dárek (fotografii s vlastním podpisem), kterou mu osobně předal pan kanonikus Glosauer.“ (překlad autor) Citováno z farní kroniky s. 194.

⁴⁰ Podrobněji viz

⁴¹ Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing. s. 59

Ehrenkanonikus von Alt-Bunzlau, zum päpstlichen Kämmerer ernannt (mit dem Titel Monsignore.)“⁴²

Po smrti děkana Bruna se jeho nástupcem stal Josef Marek z Zebivi.⁴³

Počátkem 10. let 20. století bylo přistoupeno k celkové rekonstrukci nejprve interiéru budovy fary a posléze i k rekonstrukci vnitřních částí kostela sv. Petra a Pavla. „Im April und Mai des Jahres 1911 wurde das Dekanalgebäude im Innern eines gründlichen Renovierung unterzogen.“⁴⁴ Náklady v hodnotě 600 korun uhradil baron Ottokar svobodný pán Juncker-Bigatto. O jaké úpravy konkrétně šlo se farní kronika nezmiňuje.

O rok později v roce 1912 proběhla celková renovace kostela sv. Petra a Pavla ve Svojšíně, během které kostel obdržel nový interiér, tzn. nová okna, lavice, nástěnné a stropní malby, nové okenní parapety a také novou sakristii. Finance se skládaly z darů od panstva (baron Ottokar von Juncker-Bigatto a baronka Amalia von Juncker-Bigatto) a z darů od zde žijících (Wenzel Manlik, Georg Glosauer, Georg Nittel, Johann Pfrogner, Andreas a Marianna Niemet a Josef Marek). Prostředky poskytnuté rodinou Juncker-Bigatto byly použity na zaplacení nástěnných maleb v hodnotě 6000 korun a na zhotovení nových lavic. Malířské práce provedl Thomas Schouchl z Prahy. Okna zhotovila umělecká sklárna Richarda Schlama z Čech.⁴⁵

Vedle tohoto života a událostí zachycených ve farní kronice popisuje obecní kronika a Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing události státního charakteru, přírodních pohrom a postupné modernizace života.

Následující úryvek popisuje oslavy 60. výročí císaře Františka Josefa I. od usednutí na rakouský trůn. „Am 2. Dezember 1908 wurde in Schweißing das 60 jähr. Regierungsjubiläum Sr. Majestät des Kaisers Franz Josef I. großartig mit Illumination und Fackelzug unter der Leitung des Herrn Oberlehrer Johann Lanzendörfer gefeiert.“⁴⁶ Obecní škola při této příležitosti uvedla hru oslavující panovníka s názvem „Gott erhalte unsern Kaisern.“⁴⁷

O dva roky později v roce 1910, kdy oslavil císař 80. narozeniny, se obyvatelé obce Svojšín také připojili k císařským oslavám.

⁴² „V prosinci 1905 byl pan děkan Brun, vikář a čestný kanonikus, jmenován papežským komořím (s titulem monsignore).“ (překlad autor) Citování o farní kroniky. s. 196.

⁴³ „Dechant Josef Marek aus Zebau“ ibidem

⁴⁴ „V dubnu a květnu roku 1911 byla provedena renovace vnitřní části budovy děkanství.“ (překlad autor) Citováno z farní kroniky.s. 197.

⁴⁵ ibidem

⁴⁶ „Dne 2. prosince 1908 velkolepě oslavil Svojšín 60. jubileum vlády Jeho Veličenstva císaře Františka Josefa I. slavnostním osvětlením a průvodem s pochodněmi pod vedením řídícího učitele Johanna Lanzendörfera.“ (překlad autor) Citováno z Gemeinde Gedenkbuch Schweißing s. 74.

⁴⁷ „Bože, zachovej nám císaře.“ (překlad autor) Podrobněji viz

Kromě císařských oslav a jubileí se kronika také zabývala poškozením jediného mostu přes Mži v roce 1911. Po tuhé zimě ledové kry poškodily most a mlýn v jeho blízkosti. „Der Eisgang vom 18. auf 19. Feber 1911 brach das Wehr, bei der Brücke zum Bahnhofe, durch und zerstörte es in einer Länge von 20 m gänzlich. Der Schaden, welcher dadurch dem Müller Anton Glosauer verursacht wurde, wird auf 8.000 bis 10.000 Kronen geschätzt.“⁴⁸

Co se týče pronikání pokroku do každodenního života na vesnici, pak v roce 1913 byla do Svojšína zavedena elektrická energie z počátku jen pro osvětlení domácností. „Im Dezember 1913 wurde in Schweissing in der Mühle Glosauer elektrische Anlage für Licht und Kraft errichtet. (für die Häuser- u. Kirchenbeleuchtung)“⁴⁹

Na základě dochovaných pramenů pro obec Svojšín lze alespoň částečně zrekonstruovat události let 1900 – 1914, které přinesly do života obce mnoho nového. Rozhodujícím prvkem byla stavba tratě a železniční zastávky ve Svojšíně, která propojila Svojšín s okolním světem a hospodářsky jej stimulovala v následujících letech. Od stavby nádraží se dále odvíjela řada dalších projektů, které umožnily lepší dostupnost obce ze směru od sousední obce Černošín.

3.2 Velká válka (1914 – 1918)

„Am 26 Juli 1914 durcheilte unser sonst stilles Dorf der Schreckensruf „Krieg“. Es wurde Sonntag vormittags die Mobilisierungskundmachung angeschlagen. Die Reservisten mußten Montag, den 27. Juli zu den Fahnen eilen. Veranlassung gab die am 28. Juni 1914 erfolgte Ermordung des Erzherzogs-Thronfolger Franz Ferdinand und seine Gemahlin Herzogin Sophie von Hohenberg, geb. Gräfin Chotek in Sarajewo, durch eine von serbischen Offizieren, die mit dem Kronprinzen Alexander in Beziehungen standen.“⁵⁰ Těmito slovy popisuje svojšínská kronika vypuknutí první světové války, která byla ve své době označována jako „Velká válka.“⁵¹

⁴⁸ „Když z 18. na 19. únor 1911 šly ledy, prolomily ochranu u mostu k nádraží a zcela jej poničily. Škody, které tímto vznikly mlynáři Antonu Gloauerovi, byly odhadnuty na 8.000 – 10.000 korun.“ (překlad autor) Citováno z Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing. s. 75.

⁴⁹ „V prosinci 1913 bylo ve Svojšíně v mlýně pana Glosauera zřízeno elektrické zařízení, které vytváří světlo a energii pro osvětlení domů a kostela.“ (překlad autor) Citováno z farní kroniky. s. 199.

⁵⁰ „26. července 1914 prolétlo naší jindy tichou vesnicí zděšené volání : „Válka!“ V neděli dopoledne byla vyhlášena mobilizace. Vojáci v záloze si museli v pondělí 27. července pospíšet k praporům. Příčinou vyhlášení války bylo zavraždění následníka trůnu arcivévody Franze Ferdinanda a jeho manželky hraběnky Sofie von Hohenberg, rozené Chotkové, v Sarajevu dne 28. června 1914 srbským důstojníkem, který byl ve spojení s korunním princem Alexandrem.“ (překlad autor) Citováno z Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing. s. 92 – 93.

⁵¹ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka 1914 – 1918*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. s. 5.

Oblast západních Čech, kde se vesnice Svojsín nalézá, nebyla zasažena přímými bojovými manévry, ale i přesto dolehl válečný tlak na její obyvatele. Prvním a nejvýraznějším ukazatelem válečné doby bylo vyhlášení mobilizace a odchod zdejších mužů do války. Mobilizace probíhala postupně, jak byly do války povolávány jednotlivé ročníky. „Rekruten (18 jähr.) zur Bahn geleitet mit Musik, Schulkindern u. Fahne. In diesen Zeiten kam es vor, daß Schüler ihre Väter als Rekruten zur Bahn spielten!!!“⁵² „Alles, was nur halbwegs brauchbar war, mußte zu den Fahnen. Nur Kinder, Frauen, Greise und Krüppel blieben zu Hause.“⁵³

Oficiální rakouská a německá propaganda hlásala, že válečné tažení bude velmi krátké a že vojáci budou „do švestek doma.“ Bojovalo se celé 4 roky než „Velká“ první světová válka skončila. Válčilo se na mnoha místech Evropy, ve Francii, Itálii, Rusku, na Balkáně a i na mnoha mimoevropských bojištích.⁵⁴ O tom, že i ve Svojsíně lidé počítali s rychlým průběhem války, svědčí následující citát: „Als wir im August 1914 dem in den Krieg ziehenden Vater oder Bruder zum letztenmal die Hand drückten, da dachte wohl keiner daran, daß der Krieg so lange dauern werde. (November Umsturz 1918.)“⁵⁵

Válka si vyžádala mnoho lidských životů. Díky zápisům Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing víme, kolik a kteří muži zemřeli na válečných polích světové války. „Das furchtbare Völkerringen, welches so viele Menschenopfer forderte, verlangte auch von den aus Schweißing eingerückten Mannen seinen Tribut. 12 Männer waren es, die auf dem Felder der Ehre fielen u. zw.: Karl Schill, Johann Schuste, Johann Waldmann, Anton Hostalka, Franz Josef Maier, Karl Steiner, Florian Hille, Josef Knobl, Anton Forster, Josef Gröschl, Franz Dörr a Georg Nowak.“⁵⁶

Gedenkbuch se zmiňuje ještě o dalších, kteří padli za války nebo zemřeli po roce 1918 na následky způsobené válečnými zraněními. Byli to Anton a Franz Glosauer, kteří zemřeli po válce. První jmenovaný zemřel 25. 9. 1918 na španělskou chřipku, jež tehdy postihla Svojsín. Druhý zemřel v srpnu 1924 na zdravotní komplikace způsobené dlouhotrvajícím zajištěním. Poslední Wenzel Markus, Karl Prux a Friedrich Zeidler zemřeli neznámo kde a neznámo kdy.

⁵² „Rekruti ve věku 18 let byli doprovázeni k nádraží hudbou, školní mládeží a prapory. V této době se stává, že školáci hrají svým otcům coby rekrutům!!!“ (překlad autor) Citováno ze školní kroniky obecní školy ve Svojsíně, školní rok 1915/1916.

⁵³ „Všechno, co bylo jakžtakž použitelné, muselo k praporům. Jen děti, ženy, starci a mrzáci zůstali doma.“ (překlad autor) Citováno z Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing. s. 93.

⁵⁴ KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. 1: vyd. Praha: TRITON, 2003. s. 10 – 11.

⁵⁵ „Když jsme v srpnu 1914 naposledy stiskli ruku našim otcům a synům odcházejícím do války, nikdo si nepomyslel, že válka bude tak dlouho trvat. (listopadový převrat 1918)“ (překlad autor) ibidem

⁵⁶ „Strašný zápas národů, který stál tolik lidských obětí, si vyžádal svou daň také ve Svojsíně. Bylo to 12 mužů, kteří padli na poli cti, a sice:“ (překlad autor) Citováno z Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing. s. 94.

V přípisku k tomuto výčtu zemřelých a nezvěstných v obecní kronice datované rokem 1921 se uvádí následující: „Wenn auch bis heute noch kein Monument aus Stein oder Eisen den Helden errichtet wurde, sie selbst haben sich ein unvergänglich Monument im treuen Herzen ihrer Heimatsbrüder erbaut.“⁵⁷

Památník padlým vojákům z první světové války byl postaven až v druhé polovině 30. let na návsi. „Am 6. Juni 1937 wurde das Kriegerdenkmal in Scheiβing eingeweiht.“⁵⁸ Památník tvořil kamenný podstavec s kovovou deskou, která nesla jména padlých na válečných frontách.⁵⁹

Kromě odchodu mužů neslo s sebou vyhlášení války i mnohá uskromnění a mnohé nároky na zázemí. Hospodářství v Předlitavsku nebylo brzy po zahájení války schopné vyprodukovat dostatečné množství výrobků a zboží v takové míře, aby pokrylo požadavky civilního a válečného trhu. Vláda přistoupila k zavedení přidělového systému.⁶⁰ „Es dachte auch niemand beim Kriegsausbruch daran, daß Zeiten kommen könnten, wo wir oft auch um vieler Geld nicht einen Bissen Brot bekommen würden. Lebensmittelkarten wurden eingeführt. (Brot-, Mehl-, Fett-, Zuckerkarten u. a.)“⁶¹

Při vyměřování dodávek surovin a materiálu, zjišťování osevň plochy, pořádání sbírek a sběrů se aktivně podílela i místní školní personál a žactvo.⁶² Vedle sbírek materiálu a surovin pro válečný průmysl se ve Svojsíně v říjnu 1917 uspořádala sbírka na válečné vdovy. Výtěžek činil 92 korun.

Kulturní život, který po předválečnou dobu významnou měrou vyplňovala obecní škola, ustoupil během válečných let do pozadí. O pořádání kulturních akcí především po roce 1915 není v obecní kronice žádná zmínka. Stejně tak i školní kronika, která v předchozím období barvitě popisovala jednotlivé koncerty, citovala programy a vypisovala účastníky, mlčí o válečném období. Nekonalý žádné z každoročních koncertů.⁶³

Poslední oslava, které se zúčastnilo široké obyvatelstvo Svojsína, bylo výročí císaře Františka Josefa I. 2. prosince 1915, kdy se slavilo 67 let od nástupu na rakouský trůn.

⁵⁷ „Ani dodnes nebyl postaven žádný pomník hrdinům z kamene nebo ze železa. Ve věrných srdcích svých bratří však mají vystavěn pomník, který nepomíjí.“ (překlad autor) Citováno z Gemeinde Gedenkbuch Scheiβing. s. 95.

⁵⁸ „6. června 1937 byl vysvěcen ve Svojsíně pomník válečným hrdinům.“ (překlad autor) Gedenkbuch der Gemeinde Scheiβing. s. 116.

⁵⁹ Začátkem 50. let 20. století (po odsunu německého obyvatelstva) byl tento památník odstraněn a o jeho dalším osudu není nic víc známo.

⁶⁰ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka 1914 – 1918*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. s. 245

⁶¹ „Když vypukla válka, nikdo nepomyslel na to, že by mohly přijít takové časy, kdy bychom nedostali trochu chleba ani za trochu víc peněz. Byly zavedeny potravinové lístky na chleba, mouku, tuk, cukr a další.“ (překlad autor) Citováno z Gedenkbuch der Gemeinde Scheiβing. s. 93.

⁶² Podrobněji viz. kapitola

⁶³ Podrobněji viz. kapitola

K průběhu této „Kaiserfeier“⁶⁴ není nic bližšího známo. Pouze školní kronika uvádí, že součástí oslav byla také finanční sbírka na mládež a že oslavy měly velkolepý ráz.⁶⁵

Válečná výroba potřebovala materiál na výrobu zbraní, nábojů, apod. Na základě těchto požadavků byly rekvírovány v mnoha městech a vesnicích kostelní zvony.

Svojšín tato nucená rekvizice postihla v roce 1916. „Ein Tag der Trauer war für die Schweißinger Pfarre der 9. Oktober 1916,“⁶⁶ píše se v místní i farní kronice. Z místního kostela sv. Petra a Pavla byly sňaty zvony. Větší o hmotnosti 243, 5 kg a menší o 14 kg. Větší zvon pocházel z roku 1866 z dílny W. Sedlmayera v Plané a bylo na něm zobrazeno Nanebevstoupení Páně.⁶⁷ Na menším ze zvonů byl vypodobněn sv. Jan Nepomucký a Panna Maria Bolestná.⁶⁸ Podle obecní i farní kroniky měl pocházet z 18. století. Předtím než byly zvony z kostelní věže sňaty, se ještě naposledy rozezněly. K jejich sejmutí bylo zapotřebí 5 vojáků. Po válce v roce 1919 se zvony opět na kostelní věž vrátily.⁶⁹

V době 1. světové války byl zaveden tzv. „letní čas.“ Poprvé byl letní čas zaveden v roce 1916 od 1. května do 30. září.⁷⁰ V noci z 30. dubna na 1. května byl čas posunut o hodinu dopředu, „so daß die Stunde 12 – 1 entfiel.“⁷¹

Radostnou událostí ve válečné době se pro svojšínské obyvatele stalo září 1917, kdy přijal ve svatovítské katedrále biskupské svěcení místní rodák Georg Glosauer. Význam a důležitost této události pro místní obyvatele dokládá i fakt, že jak ve farní, tak i obecní kronice se nacházejí záznamy obdobného znění: „Ein Freundentag war für die Gemeinde Schweissing der 8. September 1917 – Es wurde an diesen Tage ein Veitsdom zu Prag der Hochwürdigste Herr Georg Glosauer, Domherr in Prag, ein Schweissinger Ortskind, zum Bischof geweiht – der Hochwürdigste Herr ist geboren in Schweissing am 22. Juni 1860 (ehelicher Sohn des Anton Glosauer, Müllermeisters in Schweissing No. 13 und der Josefa geboren Hanika), hat die Volksschule in Schweissing unter den Lehrern: Hochw. Herrn Dechant Andreas Brunn und H. Wenzel Anton Forster besucht vom J. 1866 – 1872.“⁷²

⁶⁴ „Císařská slavnost“

⁶⁵ Školní kronika německé školy, školní rok 1915/1916.

⁶⁶ „Dnem smutku byl pro svojšínskou faru 9. říjen 1916.“ (překlad autor) Citováno z Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing. s. 52.

⁶⁷ „Christi Himmelfahrt“

⁶⁸ „Das hlg. Johann von Nepomuck und der schmerzhaften Mutter Gottes“

⁶⁹ ibidem

⁷⁰ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka 1914 – 1918*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. s. 259

⁷¹ „takže odpadla hodina mezi 12 a 01.“ (překlad autor) Citováno ze Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing. s. 96.

⁷² „Dnem radosti byl pro obec Svojšín 8. září 1917. Tento den byl ve svatovítské katedrále vysvěcen na biskupa velebný pán Georg Glosauer, kanovník v Praze a místní rodák, který se narodil ve Svojšíně 22. června 1860 jako manželský syn mlynářů Antonu Glosauerovi a jeho manželce Josefě, rozené Hanika, z čp. 13. V letech 1866 –

22. listopadu 1916 se do Svojšína dostala zpráva o úmrtí panovníka Františka Josefa I., který zemřel předchozího dne v 86 letech v paláci v Schönbrunnu. Tuto zprávu přinesl jistý Wilhelm Mally. 24. listopadu se sloužila v místním kostele za zesnulého císaře zádušní mše, stejně tak i v den nástupu na trůn 2. prosince.⁷³

Mírové úsilí císaře Karla, který usedl na rakouský trůn po zesnulém Františku Josefu I., bylo s velkým očekáváním sledováno širokou veřejností. Válka trvající od roku 1914 si vyžádala mnoho lidských životů a vyčerpávala hospodářství i obyvatelstvo. Proto právě mírové nabídky císaře Karla byly tolik sledovány.⁷⁴ „12. Dezember erfolgt von unserem neuen Herrscher, Kaiser Karl, ein Friedensangebot an unsere Feinde. Die zum Frieden bereite Hand wird zurück gewiesen.“⁷⁵

Na podzim 1918 zasáhla Svojšín epidemie tzv. „španělské chřipky.“ Velmi silně zasáhla Svojšín a Lom. Celkově si tato vlna onemocnění vyžádala 18 lidských životů z obou vesnic. O tom, s jakou intenzitou propukla v sousedních vesnicích, se ani farní, ani obecní kronika nezmiňuje.⁷⁶

O konci války a vzniku Československé republiky se farní kronika nezmiňuje. Pouze v obecní kronice je možno se dočíst, že okrajové části severozápadního dílu monarchie byly sjednoceny v jeden stát. „Böhmen, Mähren und der nordwestliche Teil von Ungarn mit Preßburg, Schemnitz⁷⁷ und Kaschau⁷⁸ werden zu einer neuen Republik, der Tschecho-Slowakei, vereinigt.“⁷⁹ Jaký postoj ale zastávalo místní převážně německé obyvatelstvo k nově vzniklému státu, není v dochovaných pramenech německého etnika uvedeno. Oproti tomu školní kronika české školy z roku 1925 hovoří o tom, že nový československý stát přijalo německé obyvatelstvo s nechtí. Je otázkou, do jaké míry se tento výrok zakládá na pravdě a do jaké na tradičním kliše, které mělo napomoci k ustanovení české školy v německém „nepřátelském“ prostředí před státními úřady.

Kronika německé školy uvádí, že s žáky bylo pracováno tak, aby se z nich stali „tüchtiger Republikaner.“⁸⁰

1872 navštěvoval zdejší školu pod učiteli velevným panem děkanem Andreasem Brunnem a panem Wenzlem Antonem Forstrem.“ (překlad autor) Citováno z farní kroniky obce Svojšín. s. 202.

⁷³ Školní kronika německé školy ve Svojšíně, školní rok 1916/1917.

⁷⁴ KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. 1: vyd. Praha: TRITON, 2003. s. 111.

⁷⁵ „Dne 12. prosince nabídl náš nový panovník, císař Karel, mír našim nepřítelům. Ruka, která nabízela mír, byla odmítnuta.“ (překlad autor) Citováno ze školní kroniky německé školy ve Svojšíně, školní rok 1916/1917.

⁷⁶ farní kronika s. 204.

⁷⁷ Banská Štiavnica

⁷⁸ Košice

⁷⁹ „Čechy, Morava a severozápadní díl Uherska s Prešpurkem, Banskou Štiavnicí a Košicemi byly spojeny v novou republiku – Tschecho-Slowakei.“ (překlad autor) Citováno z Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing. s. 100.

⁸⁰ „řádní občané,“ školní kronika německé školy ve Svojšíně, školní rok 1918/1919.

Vedle tohoto výroku lze v kronice německé školy najít doklady o tom, že obyvatelé zdejší obce měli obavu z dalšího vývoje situace, a o smutku, že to byla jejich strana, která ve válce prohrála. „Die große Krieg wurde verloren – die amerikanische Dollar hat ihn gewonnen.“⁸¹ „Völker u. Reiche sind untergegangen. Verrat u. Geld!“⁸² „Nationalausschuß Prag – Oesterreich wurde zerschlagen in Trümmer.“⁸³

Velká válka přinesla s sebou mnoho změn nejenom na poli státním a mezinárodním, ale i v oblasti všedního života. Vedle zaniklých a nově vzniklých státních útvarů se výrazně dotkla i každodenního života všech jejích přímých i nepřímých aktérů.

3.3 Doba republiky

S ukončením války a s následným vyhlášením samostatné Československé republiky neskončily bouřlivé časy. Svojsín spadal do území, které odmítalo uznat svrchovanost nově vytvořené republiky. Toto území s převahou německého obyvatelstva, jak píše kronika české školy: „... skládající naděje v konečné vítězství rakouských a německých zbraní, bylo v době popřevratové zamlklé, nemile překvapené z utvoření se československého státu.“⁸⁴

Kromě toho zápisu nenacházíme v dochovaných pramenech žádné zápisy o událostech od vyhlášení Československé republiky v říjnu 1918 až do roku 1919.

Ihned po skončení války byla rekvizice kostelních zvonů pro potřeby válečného průmyslu z roku 1916 vykompenzována koupí nových zvonů v roce 1919. Svojsín musel v roce 1916 odevzdat dva kostelní zvony a o tři roky později znovu pověsil na kostelní zvonici zvony tři. Jediný zvon, který po roce 1916 a po zabavení ostatních dvou zůstal na svojsínské kostelní věži, byl prodán kostelu v Ošelíně za 1.950 korun.⁸⁵

Nové zvony vážily 307,142 a 92 kg a byly naladěny v tónech h, dis, fis. Jejich zhotovením byla pověřena firma Oktara Wintera v Braunau v Čechách za pořizovací cenu 11.975 korun. Pro nové zvony byla zhotovena také nová železná konstrukce zvonice v hodnotě 2.200 korun. Finance pocházely jednak ze sbírek, které mezi sebou zorganizovali farníci, a jednak

⁸¹ „Velká válka ztracena – vyhrál ji americký dolar.“ (překlad autor) Citováno ze školní kroniky německé školy, školní rok 1918/1919.

⁸² „Národy a říše padly. Zrada a peníze!“ (překlad autor) Citováno ze školní kroniky německé školy, školní rok 1918/1919.

⁸³ „Národní výbor v Praze - Rakouskou rozbito napadř.“ (překlad autor) Citováno ze školní kroniky německé školy, školní rok 1918/1919.

⁸⁴ Kronika české školy

⁸⁵ Farní kronika s. 205

ze sponzorských darů. Tímto způsobem daroval baron Ottokar Juncker von Bigatto 3.000 korun.⁸⁶

Zvony byly posvěceny 31. října 1919 místním děkanem Josefem Markem a poprvé se rozezněly na svátek Nejsvětějšího srdce Ježíšova 7. listopadu 1919. Tyto tři nové zvony byly zasvěceny Svaté Rodině.

V tomtéž roce 1919 se zmiňuje farní kronika o rozšíření zdejšího hřbitova. „... und zwar wurde die Dechanteigrundstücker Parzelle No. 74 ... und von dem Gemeindedgrunde Parz. No 721,2.“⁸⁷ Náklady na odkoupení těchto pozemků se uhradily z prostředků hřbitovního fondu. „Friedhofsfond ist das Vermögen der Kirche aus den angekauften Gräbern.“⁸⁸

14. března 1920 byl pro Svojsín „ein Tag des Schreckens.“⁸⁹ Ve tři hodiny ráno se rozpoutal v mlýně, který patřil rodině Glosauer, požár. „Zum Glück fiel dem Feuer kein anderes Objekt zum Opfer.“⁹⁰ Tragédií zasahující do všedního dne obce Svojsín ale bylo, že v tomto mlýně bylo krátce před válkou v prosinci 1913 umístěno zařízení pro výrobu elektrické energie, která se využívala jako zdroj světla pro obytné domy a místní kostel.⁹¹

V roce 1921 bylo na zdejším hřbitově do rodinné hrobky pochováno tělo monsignora Wenzela Manlika, který zemřel 2. března v Praze. Wenzel Manlik zastával post „Domprälát und Archidiakon an der Metropolitankirche zu Skt. Veit in Prag.“⁹² Zesnulý byl „sehr beliebt und ein großer Wohltäter der Schweißinger Kirche.“⁹³

Během 20. let 20. století se začal slavit nový svátek, Svátek matek. V českých zemích se tento svátek prosadil především díky iniciativě Alice Masarykové v roce 1923.⁹⁴ Kdy přesně se ve Svojsíně poprvé přistoupilo k jeho slavení, není ani z obecní, ani z farní kroniky jasně patrné. „Anfangs Mai wird auch in unserm Dörfchen ein Tag der Mutter zu Ehren, der Muttertag, festlich begangen. ... Nun ist dieser Tag Gemeingut aller Deutschen.“⁹⁵

Ve 20. letech obyvatelé Svojsína zažili pohřeb biskupa Glosauera, zdejšího rodáka, který přijal za války biskupské svěcení.⁹⁶ „Am 9. 6. 1926 starb im Hospiz zu Welchan der

⁸⁶ Farní kronika s. 205

⁸⁷ „... a sice se jednalo o pozemek děkanství, parcela č. 74, a o pozemek obce, parcela č. 721,2.“ (překlad autor) Citováno z farní kroniky s. 207

⁸⁸ „Hřbitovní fond je majetek církve (kostela) z prodaných hrobů.“ (překlad autor) ibidem

⁸⁹ „dnem hrůzy.“ (překlad autor) Citováno z farní kroniky s. 206.

⁹⁰ „Naštěstí nepadl ohni žádný jiný objekt za obět.“ (překlad autor) ibidem

⁹¹ Farní kronika s. 206

⁹² „arcidiakon a prelát metropolitního kostela sv. Víta v Praze“

⁹³ „velmi oblíbený a byl také velkým dobrodincem svojsínského kostela.“ (překlad autor) Citováno z farní kroniky s. 204.

⁹⁴ ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka 1914 – 1918*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. s. 260

⁹⁵ „Začátkem května se také v naší vesničce začal slavnostně slavit den úcty k matkám, Svátek matek. ... Je tedy společným majetkem všech Němců.“ (překlad autor) Citováno z Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing s. 102

⁹⁶ Podrobněji viz 3.2 Velká válka (1914 – 1918)

hochwürdigste Herr Weihbischof Georg Glosauer – die Leiche wurde nach Schweissing überführt und hier ... unter große Beteiligung der Bevölkerung und ... am 14. 6. 1926 beigesetzt.“⁹⁷

Po celá 20. léta života obce Svojsín v Československé republice byla ve znamení územního zmenšování politické obce Svojsín⁹⁸ a rozšiřování a zkvalitňování infrastruktury a místní dopravy.

V červenci 1923 se začalo s výstavbou nového silničního spojení mezi mostem přes řeku Mži a železničním nádražím. Stavba této nové silnice byla dokončena v prosinci 1924. Kvůli sesuvům terénu a ohrožování dopravy na této cestě se v roce 1928 dodatečně přistavila opětná zeď, která měla sesuvům zeminy na komunikaci zabránit. Finance pro tuto stavbu poskytl stříbrský okres.⁹⁹

V únoru následujícího roku 1929 otevřela firma Josefa Latky z Černošína pravidelnou autobusovou linku mezi Svojsínem a Černošínem. Vedle přepravy osob se přepravovaly i poštovní zásilky a zajišťoval se transport nákladní dopravy. Cena cesty ze Svojsína do Černošína vyšla na 4 koruny.¹⁰⁰

Stavební činnost se také týkala výstavby rodinných domů v blízkosti nádraží. Z doby projektování a výstavby trati za monarchie zde stálo několik budov – dva hostince, skladiště a nádražní budova. Poté, co byla dostavěna silnice k nádraží a okolní terén byl zajištěn opěrnou zdí, rozběhla se zde stavební činnost jejím vrcholem byl rok 1929, kdy „herrschte eine reiche Bautätigkeit in unserem Dörfchen. Auf dem sogenannten oberen Kamin wurden 15 Wohnhäuser (darunter ein Hotel) gebaut. Gegenüber der Bahnhofsrestauration wurde ein Haus mit der Wohnung des Bahnmeisters und der Kanzlei gebaut und erhielt dieses Haus schon die Nummer 109.“¹⁰¹

Pomyslným vrcholem stavebních aktivit v této části obce se stala stavba nového mostu přes řeku Mži. Tento původně dřevěný most z roku 1723 od té doby, kdy bylo započato se

⁹⁷ „Dne 9. června 1926 zemřel v hospicu v obci Welchan velebný pán světicí biskup Georg Glosauer – Jeho tělo bylo převezeno do Svojsína a zde za velké účasti lidu pohřbeno dne 14. června 1926.“ (překlad autor) Citováno z farní kroniky s. 222

⁹⁸ V roce 1923 byly vyjmuty ze správního obvodu obce Svojsín dvě osady – Pytlov a Jezerce. Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing s. 98

⁹⁹ Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing s. 98 - 99

¹⁰⁰ ibidem

¹⁰¹ „Panovala v naší vesničce bohatá stavební činnost. Na takzvaném „Komínu“ bylo postaveno 15 obytných domů (mezi nimi jeden hotel). Naproti nádražní restauraci byl postaven dům s bytem přednosty stanice a kancelář a tento dům obdržel číslo 109.“ (překlad autor) Citováno z Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing s. 99

stavbou železničních tratí na Cheb a na Bor a následně po výstavbě nové silnice mezi mostem a nádražím, „dem neuzeitlichen Verkehr nicht mehr entsprechend.“¹⁰²

V roce 1931 byl vyprojektován nový železo-betonový most přes Mži. Stavba nového mostu byla zadána firmě Morawetz a Fiska z Prahy a na konci března 1931 byl postaven vedle původního mostu most nový. Práce byly dokončeny 2. září 1931, a poté byl starý most stržen.

Koncem září 1931 proběhly zatěžkávací zkoušky nového mostu. „Die Belastungsprobe fand am 30. September mittels einer 18 Tonnen schweren Straßenwalze statt, bei welcher sich die Brücke in der Mitte bloß nun 2 ½ mm senkte. Die Brücke hat eine Tragfähigkeit von 22 Tonnen.“¹⁰³

V zápisech obecní kroniky se dochovala hodinová mzda dělníků, kteří pracovali na stavbě mostu. Výše mzdy se pohybovala mezi 2,20 – 2,40 Kč.¹⁰⁴ Financování nového železo-betonového mostu ve Svojsíně zajistil střibský okres.

Spolu s touto stavbou nového mostu musel být postaven i menší mostek¹⁰⁵ přes vodní náhon, který přiváděl vodu k mlýnu rodiny Glosauer.

Zápisy z farní kroniky vztahující se k problematice výstavby nového mostu uvádějí, že jedním z důvodů proč se začalo se stavbou mostu, byla snaha alespoň o částečné snížení vysoké nezaměstnanosti v regionu. Začátkem 30. let 20. století zasáhla většinu zemí světa celosvětová hospodářská krize.

Jak a s jakou intenzitou tato hospodářská krize dolehla na obec Svojsín dochované zápisy neuvádějí. Jediné záznamy týkající se krize a s ní spojené nezaměstnanosti popisují tzv. „zimní výpomoc,“ kdy se pořádaly peněžní sbírky a sbírky brambor, zrní, pšenice, atd. Tyto sbírky probíhaly během zimních měsíců 1932, 1933 a 1934. V zimě 1936 proběhla sbírka na dřevo pro nezaměstnané ve Zwodau.¹⁰⁶

Poslední z velkých staveb z let 1918 – 1938 bylo vybudování veřejného osvětlení u nově vzniklých obytných domů v blízkosti nádraží a také v ulici vedoucí k osadě Nynkov během roku 1936.¹⁰⁷

¹⁰² „Neodpovídal požadavkům novodobé dopravy.“ (překlad autor) Citováno z Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing s. 105.

¹⁰³ „Zatěžkávací zkoušky se konaly 30. září s pomocí 18 tun těžkého silničního válce. Při této zkoušce se most vprostřed poklesl jen o 2, 5 mm. Most má nosnost 22 tun.“ (překlad autor) Citováno z Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing s. 106.

¹⁰⁴ ibidem

¹⁰⁵ „eine neue auf Traversen ruhende Betonüberbrückung“ „nové betonové přemostění spočívající na traverzách“ (překlad autor) ibidem

¹⁰⁶ ibidem

¹⁰⁷ ibidem

Významnou událostí byla v roce 1932 návštěva arcibiskupa Karla Kašpara, někdejšího kaplana ve zdejší kostele a tehdejšího arcibiskupa pražského. „Einen denkwürdigen Tag für das Kirchspiel Schweißing bedeutete der 17. Mai 1932 S. Excellenc der hochw. H. Erzbischof Dr. Karl Kašpar beehrte an diesem Tage Schweißing, in welchem Orte es vor 36 Jahren durch 3 Jahre als Kaplan wirkte, auf der Durchreise zur Firmung in Franzensbad, mit seinem Besuche.“¹⁰⁸ Arcibiskupovi se dostalo čestného uvítání od představitelů obce, jehož součástí bylo i vystoupení mužského sboru. Po tomto přivítání se celé shromáždění odebralo na společnou modlitbu do kostela a po ní pokračoval arcibiskup Kašpar dál ve své cestě do Františkových Lázní.¹⁰⁹

Chybějící prameny z let 1918 – 1919 a druhé poloviny 30. let neumožňují v dostatečné míře popsat vývoj vztahů mezi Čechy a Němci ve vesnici, případně pokusit se o podrobnější rekonstrukci každodenního života na vesnici. Dochované prameny pro období 1918 – 1938 umožňují nahlédnout spíše do stavebního rozvoje obce v okolí železničního nádraží (na druhé straně než se nachází pomyslné centrum dění v obci – náves, kostel, škola, větší část obytných domů ve vesnici) než do běžného občanského života.

S využitím kronik německé a české školy a s částečně dochovanými zmínkami o spolcích a organizacích působících v obci Svojsín se podařilo alespoň částečně zachytit kulturní a spolkový život v obci.¹¹⁰

¹⁰⁸ „Památným dnem pro farnost Svojsín byl 17. květen 1932, kdy Jeho Excellence velebný pán pan arcibiskup doktor Karl Kašpar poctil svou návštěvou v tento den Svojsín, v kterémžto místě působil před 36 lety po 3 roky jako kaplan, když tudy projížděl do Františkových Lázní na biřmování.“ (překlad autor) Citováno z farní kroniky s. 227

¹⁰⁹ Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing s. 111; farní kronika s. 228

¹¹⁰ Viz kapitola

4 Sčítání lidu

V roce 1869 proběhlo první sčítání lidu na území rakouské monarchie podle zásad stanovených mezinárodními statistickými kongresy z 2. poloviny 19. století. Oproti předchozím soupisům se nová sčítání používala pro potřeby hospodářské statistiky, a tak poskytovala nové ekonomické ukazatele o obyvatelstvu (směry migrace, pracovní síla, strukturální změny, apod.). Z tehdejších zásad vychází i naše současná sčítání.¹¹¹

Na základě zákona o sčítání lidu v roce 1869 se tato sčítání měla provádět jednou za 10 let. Až do konce trvání rakouské monarchie tak tomu skutečně bylo.¹¹²

Organizací sčítání bylo pověřeno ministerstvo vnitra, které určilo, že za samotné uskutečnění budou zodpovědné okresní a obecní úřady.

První sčítání, které se zabývalo mapováním etnické skladby obyvatel, proběhlo v roce 1880. Tehdy byl poprvé zařazen do sčítacích archů dotaz týkající se obcovací řeči obyvatel.

Zpracování dat bylo od roku 1890 prováděno s pomocí elektrických třídících strojů. Výsledky a analýzy sčítání byly vydávány tiskem. Z každého jednotlivého sčítání byl vydán statistický lexikon obcí, který obsahoval základní údaje o počtech obyvatel, domů, národnosti a náboženského vyznání.¹¹³

Ve sledovaném období let 1900 – 1938 proběhla za doby monarchie sčítání v roce 1900 a 1910.

4.1 Demografický vývoj obce Svojšín 1900 – 1938

Na základě výsledků sčítání lidu z let 1900,¹¹⁴ 1910,¹¹⁵ 1921¹¹⁶ a 1930¹¹⁷ je možné doložit nárůst počtu obyvatel v obci Svojšín.¹¹⁸

V roce 1900 měla obec 420 obyvatel. O 30 let později již 579. Početní růst byl poměrně pozvolný, jak dokazuje sčítání z roku 1910, kdy obec měla 428 obyvatel. Růst obce zastavila

¹¹¹ www2.zcso.cz/csu/redakce.nsf/i/historie_statistiky_v_zechach

¹¹² ibidem

¹¹³ ibidem

¹¹⁴ Použito *Lexikon obcí pro království a země na říšské radě zastoupené zpracováno na základě výsledků sčítání lidu ze dne 31. 12. 1900*, IX. Čechy, Vídeň 1904.

¹¹⁵ Použito záznamů Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing a školní kroniky německé obecní školy.

¹¹⁶ Použito dochovaných sčítacích archů obce Svojšín z roku 1921.

¹¹⁷ Použito *Statistisches Gemeindelexikon des Landes Böhmen auf Grund der Volkszählungsergebnisse vom 1. Dezember 1930*, Prag 1935.

¹¹⁸ viz přílohy

první světová válka a následné poválečné události. V prvním republikovém sčítání v roce 1921 proto vykazala obec nejnižší počet 386 obyvatel za celé sledované období.

Z hlediska poměru mezi muži a ženami žijícími v obci mírně převažovaly ženy o cca 20 osob po celé sledované období.

Dokladem o rozvoji obce z hlediska demografického a ekonomického je i vzrůstající počet domů ve Svojšíně. Do 20. století vstupoval Svojšín s 68 domy, kdežto ve 30. letech měl jich již 108.

Z konfesijního pohledu dlouhodobě převažovalo římsko-katolické vyznání a to o více než 90 % po celou sledovanou dobu. Ve Svojšíně existovala židovská komunita, která se postupem doby zmenšovala. V roce 1900 se k židovskému vyznání přihlásilo 28 obyvatel, v roce 1930 již jen 11. K těmto dvěma vyznáním se v roce 1921 připojila i skupina „bez vyznání“ a v roce 1930 československého a evangelického vyznání. Všechna tři vyznání byla početně velmi nízká. Kvantitativně z posledních tří jmenovaných konfesí největší bylo vyznání československé, ke kterému se v roce 1930 přihlásilo 7 obyvatel.

Problematika „obcovací řeči“ a „mateřské řeči“ se v jednotlivých sčítáních projevila následovně: Ve sčítáních v roce 1900 i 1910 se v německém jazyku přihlásilo veškeré obyvatelstvo Svojšína. Na základě interpretace těchto výsledků státními orgány žili ve Svojšíně pouze Němci. V roce 1921 se k české mateřské řeči a tím i k české národnosti přihlásilo 17 obyvatel, v roce 1930 dokonce 58. Tento nárůst souvisí s příchodem Čechů na místa státních úředníků – železnice, pošta, četnictvo – právě do okrajových oblastí republiky, kde žilo především obyvatelstvo německé národnosti na posílení a zajištění role státu.¹¹⁹

4.2 Sčítání lidu v roce 1921 – obecná část

Po vzniku samostatné Československé republiky v roce 1918 potřeboval nový stát znát co nejpodrobněji strukturu svého obyvatelstva. Poslední sčítání lidu proběhlo ještě za dob monarchie v roce 1910 a jeho výsledky v oblasti národnostní skladby byly především v poválečných letech kritizovány jako neobjektivní.¹²⁰

¹¹⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). I. díl.* 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 80

¹²⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). I. díl.* 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 84

V roce 1919 byl založen Státní úřad statistický, který měl na starost vykonat sčítání lidu. To se mělo konat v následujícím roce 1920 podle zvyku z dob monarchie. Termín konání nebyl dodržen z důvodů nejasnosti hranice nového státu a z důvodu nedostatečného času na přípravu. První sčítání lidu v samostatné republice se uskutečnilo 15. února 1921.¹²¹

Na území budoucí Československé republiky proti sobě stanuly dvě skupiny, které současně požadovaly uplatnění již zmíněného právo na sebeurčení. Česká strana se dožadovala léta upírané rovnoprávnosti a svobody v českých zemích. Německé strana naopak usilovala o připojení se k německému nebo rakouskému státu. Tragédie spočívala v tom, že nešel rozdělit celek českých zemí na ryze českou s ryze německou oblast. Jednak netvořilo etnicky německé osídlení kompaktní oblast, ba naopak až na příhraniční oblasti bylo německé a české obyvatelstvo vesměs promíšeno. Dalším důvodem byla provázanost případně se odloučivších oblastí nejen v rovině kulturní ale především v rovině vojenské, průmyslové a hospodářské. České země, kde po staletí vedle sebe žili Češi i Němci, tvořily dohromady pevný hospodářský celek. Případná ztráta většinově německého území by měla za následek ztrátu pohraničních hor, coby přirozené hranice, a také obtíže spojené s infrastrukturou, především v železniční dopravě.¹²²

Česká strana kromě výše zmíněných argumentů také operovala s pojmem „historické právo.“ Spolu se zemskými hranicemi tvoří české země pevný celek již od středověku. Zdůrazňovala se pod rakouskou monarchií potlačovaná kontinuita české státnosti. Navíc podle české strany neexistovala „uzavřená německá území,“ ale jen více či méně většinová německá území s českou menšinou, takže umožnění práva na sebe určení německé straně by zase potlačilo to samé právo pro českou skupinu.¹²³

V tomto bodě, zda se jedná o „uzavřené německé území“ nebo o „většinově německé území s českou menšinou,“ bylo nutno vycházet ze sčítání lidu rakouské monarchie. Ovšem česká strana podrobila způsob a interpretaci výsledků sčítání lidu, především toho z roku 1910, ostré kritice. Podle nich byla sčítání neobjektivní v tom smyslu, že vyvozovala závěry, pro které neměla statistické podklady. Poukázalo se na fakt, že během sčítání v roce 1910 se úřady dotazovaly nikoli po národnosti nebo národním sebeuvědomění, ale po tzv. „obcovací řeči.“ což bylo poněkud zavádějící především u Čechů žijícím ve většinově německém prostředí, protože tito lidé uváděli jako „obcovací řeč“ němčinu. Z takto formulované a položené otázky, pak nebylo možné adekvátně se vyjádřit k počtu Čechů a Němců žijících

¹²¹ www2.zcsu.cz/csu/redakce.nsf/i/historie_statistiky_v_zechach

¹²² KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). I. díl.* 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 83

¹²³ *ibidem*

v té které oblasti. Česká strana uznávala, že: „Podél německých hranic mají Němci ovšem většinu. Nemají však takovou většinu, jakou udává stará rakouská statistika.“¹²⁴

Tento posun v „obcovací řeči“ k „řeči mateřské“ vycházel z nové definice národnosti, podle níž je mateřský jazyk zpravidla vnějším znakem příslušnosti k dané národnostní skupině.¹²⁵

Sčítání, které v nově vzniklé Československé republice proběhlo v únoru 1921, ukázalo, že tyto výtky byly opodstatnělé. Sčítání se dotazovalo na mateřskou řeč, tedy na národní sebeurčení každého občana. Oproti výsledkům z roku 1910 nastal v roce 1921 výrazný posun ve prospěch české strany.

Pokles obyvatelstva z původního 10 071 000 v roce 1910 na 10 006 000 v roce 1921 zřetelně dokládá dopad první světové války, jejích průvodních jevů a následků na obyvatelstvo v českých zemích.

Počet Čechů žijících v Československé republice vzrostl od roku 1910 z 6 291 999 na 6 775 000 v roce 1921. Zároveň s tím poklesl počet zde žijících Němců z 3 513 000 v roce 1910 na 3 061 000 v roce 1921. Způsobilo to několik faktorů. Jednak výše uvedená změna metodiky používaná při sčítání a dále fakt, že část Němců se nevrátila z emigrace a předpokládá se, že na německé straně bylo o něco více padlých než na české straně.¹²⁶

Rozdíly mezi sčítáním v letech 1910 a 1921 v Čechách nepřinášel žádný velký posun v národnostní skladbě obyvatelstva. Počet Němců žijících v Čechách poklesl o cca 2 % (z 2 478 000 v roce 1910 na 2 173 000 v roce 1921¹²⁷) s největší pravděpodobností v důsledku válečných útrap. Počet Čechů oproti tomu mírně stoupl o cca 4 % (z 4 334 000 v roce 1910 na 4 383 000 v roce 1921¹²⁸).

Jiná byla situace na Moravě. Zde došlo k velkým procentuálním posunům v národnostní skladbě obyvatelstva, především v český prospěch. Němců zde výrazným způsobem ubylo. V roce 1910 čítala německá populace na Moravě cca 725 000 jedinců. Na základě výsledků sčítání z roku 1921 poklesl jejich počet na 547 000 jedinců. Procentuálně vyjádřeno se jedná i pokles o 7 % v rámci celých českých zemích, což není mnoho, ale přepočteno na samotnou skupinu moravských Němců se jedná o posun o cca 24,5 % směrem dolů.¹²⁹

¹²⁴ cit. TGM, Cesta demokracie, I. str. 91 in: KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). I. díl.* 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 85.

¹²⁵ www2.zcso.cz/csu/redakce.nsf/i/historie_statistiky_v_zechach

¹²⁶ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). I. díl.* 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 88.

¹²⁷ ibidem

¹²⁸ ibidem

¹²⁹ ibidem

Naproti tomu Češi na Moravě zaznamenali znatelný nárůst z 1 874 000 v roce 1910 na 2 048 000 v roce 1921. Za povšimnutí stojí, že zatímco na jedné straně o 200 000 jedinců ubylo, na druhé straně se o stejný počet navýšilo.

Důvody, proč na Moravě došlo k takovým značným posunům a v Čechách nikoli, tkví v národní vyhraněnosti a národní soudržnosti obou etnik. V Čechách bylo území obývané německým etnikem poměrně kompaktní a vzájemně propojené. To se také odráželo v národnostní vyhraněnosti a soudržnosti. Na Moravě mělo ale německé osídlení diametrálně odlišný charakter. Vytvořily se zde „jazykové ostrovy,“ hlavně okolo velkých měst (Jihlava, Brno, Olomouc), které pak byly v průběhu doby odkloповány českými předměstími. Situace zde byla národnostně mnohem spletitější než tomu bylo v Čechách, ale zároveň oproti Čechách i méně národnostně vyhraněnější. V tomto aspektu je třeba hledat příčiny posunů národnostních poměrů vyplívajících ze sčítání lidu za Rakouska-Uherska v roce 1910 a za Československé republiky v roce 1921.¹³⁰

Poslední zemí, která také patřila do českých zemí, bylo Slezsko, které prošlo na rozdíl od Čech a Moravy zásadní územní přeměnou. Po 1. světové válce byla část Slezska rozdělena mezi Polsko a Československo. Nahlíženo z národnostního hlediska, došlo tím pádem k posunům v etnické skladbě obyvatelstva. V roce 1910 tvořili největší národ ve Slezsku Němci (287 000, tedy 43,7 %), druhým největším národem byli Poláci (235 000, 31,7 %) a třetím Češi (214 000, 29 %).¹³¹ Po rozdělení Těšínska na českou a polskou část v červenci 1920¹³² se změnil poměr se prospěch Čechů, kteří se v této zemi se 47,6 % (296 000 jedinců) stali největším národem. Za nimi skončili Němci 40,5 % (252 000). Poláků na české straně Těšínska a Slezska již mnoho nezůstalo (cca 11, 2 %).

Další novotou, kterou přinášelo sčítání z roku 1921, byla možnost sebeurčení pro židovskou skupinu. Toto mělo dvě příčiny. Prvním byla demokratizace národnostní politiky a druhým oslabení německého etnika, tedy těch, kdo byli jak Němci, tak i židé. Nárůst židovské obce v českých zemích nebyl nijak početný. Židé v roce 1921 získali 30 000 příslušníků. Ovšem na Slovensku a na Podkarpatské Rusi vznikla výrazná židovská menšina.¹³³

Celkově tedy statistiky uvedly, že v období let 1910 – 1921 došlo v národnostně smíšených okresech k úbytku německého etnika o cca 21 %, kdežto českého naopak přibýlo

¹³⁰ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). I. díl.* 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 88

¹³¹ ibidem

¹³² MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919.* 1 vyd. Praha: Academia, 2004. s. 244

¹³³ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). I. díl.* 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 89

o cca 13,4 %. V národnostně českých oblastech byl propad Němců ještě vyšší, o cca 58 %. Tato velká ztráta vznikla v důsledku odchodu německých úředníků, přednostů železničních stanic, přednostů úřadů, podnikatelů, apod. Mírný úbytek (cca 0,7 %) zaznamenalo i české etnikum v důsledku obsazování obdobných úřednických a administrativních postů v národnostně německých a smíšených oblastech.¹³⁴

4.3 Sčítání lidu v roce 1921 ve Svojsíně

Jak již bylo zmíněno v předchozí kapitole, došlo u sčítání lidu z roku 1921 ke změně metodiky (místo obcovací řeči, mateřská řeč) při sběru dat a údajů, které vedly k výraznému posílení českého etnika v prostoru nově vzniklé Československé republiky.¹³⁵

Pro větší přiblížení závěrů, které vyplývaly ze sčítání pro vesnici Svojsín, bude nejprve popsáno, co všechno se v sčítacích operátech zjišťovalo. Sčítací archy se vydávaly na dvou tiskopisech, dvojjazyčném (česko-německy) nebo jednojazyčném (česky) podle jazykového prostředí.

Pro každou bytovou jednotku se vypisoval vlastní sčítací arch podle čísla domu a bytu, dále dle dalšího zeměpisného přiblížení, tzn. země, soudního okresu, obce a osady.

Při samotném zapisování obyvatel domu, případně bytu, se vždy začínalo od majitele bytu, ten je vždy uveden po číslem 1, a všichni ostatní obyvatelé se zapisovali v závislosti na příbuzenském či zaměstnaneckém poměru k majiteli jednotky. Postupovalo se následovně: majitel/ka, manžel/ka, děti, manžel/ka dětí, rodiče, vnoučata, služebný personál.

Mezi kategoriemi, které se zjišťovaly, byly takové, které známe i dnes, tzn. jméno, příjmení, pohlaví, rodinný stav, datum narození, místo narození (opět s doplněním soudního okresu a země), náboženské vyznání. Příbuzenský či jiný poměr k majiteli bytu byl již vysvětlen.

Sčítání se stejně jako v předchozích letech vztahovalo na přítomné obyvatelstvo, nikoli na obyvatelstvo bydlící.

Zaznamenávaly se i jiné kategorie a skutečnosti. Sčítací archy se ptaly i po tzv. „domovské příslušnosti“,¹³⁶ od kdy bydlí daná osoba v obci, ptaly se i po národnosti na

¹³⁴ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). I. díl.* 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 89

¹³⁵ viz kapitola 4.3

¹³⁶ „Příslušnost jednotlivce k některé obci v Československu nebo v zahraničí. Od doby habsburské monarchie až do roku 1948, kdy byla zrušena, hrála domovská příslušnost velkou roli. Domovská obec měla povinnost se o své příslušníky postarat, nesměla je vypovědět a odeslat tzv. postrkem. Příslušnost k některé obci na

základě mateřského jazyka a seznamovala se i úroveň gramotnosti jednotlivých zapsaných obyvatel, kdy se vyplňovala znalost čtení a psaní, případně jen jedné z variant.

Poslední kategorií, na kterou se sčítací archy dotazovaly, bylo povolání a jeho upřesnění, tedy o jaké povolání jde a jaké postavení v něm daná osoba zaujímá, včetně místa výkonu a názvu podniku. Mimo toho se zjišťovalo i zda „Měla zapsaná osoba dne 16. července 1914 nějaké výdělečné povolání?“¹³⁷ a opět jakého druhu a na jaké pozici. Tyto dotazy mapovaly oblast sociálních a profesních přesunů s ohledem na místo výkonu povolání. Ekonomická aktivita obyvatelstva se zjišťovala podle hospodářských odvětví a nikoli podle klasických povolání – profesí.¹³⁸

Konkrétní výsledky sčítání lidu pro Svojsín byly následující: Dne 16. února 1921, kdy sčítání probíhalo, žilo ve Svojsíně celkem 384 lidí. Celkový počet bude odlišný, protože číslo 384 zahrnuje i dvě osoby, které zde byly na návštěvě, a skupinu kočovných herců o dvou lidech, kteří zde přespávali. Nelze ale o tento počet (4 jedinci) snížit udané číslo, jelikož není bez důvodu se domnívat, že stejně jako bylo několik lidí na návštěvě, tak i několik stálých obyvatel Svojsína také odešlo navštívit své příbuzné právě v době konání sčítání.

Co se týče poměru mezi oběma pohlavími, převažovaly ženy. 203:183.

Průměrně žily v každém bytě 3 – 4 osoby. Co se týče otázky jejich vzájemné příbuznosti, ve většině případů se jednalo o manželské páry nebo o ovdovělé osoby, které obývaly společnou domácnost se svými dětmi, případně se svými rodiči, celkem 66 domácností. Počet manželských párů, který nesdílel domácnost ani se svými dětmi a ani se svými rodiči, byl 14 a vždy se jednalo o starší manželský pár v penzi nebo označování jako „ausgedinger.“¹³⁹

Socio-profesní skladba u mužů německé národnosti je nepoměrně pestřejší než u žen německé národnosti ve Svojsíně. Ze 203 žen žijících ve Svojsíně jich 72 vedlo domácnost a 23 vypomáhalo v domácnosti nebo v hospodářství. Vedle těchto žen zde byla skupina žen, které uvedly jako své zaměstnání – dámská krejčová (5x), nádenice (2x), kuchařka (2x), pošťačka – úřednice (1x), učitelka ručních prací (1x), služebná (2x) a jedna z žen byla majitelkou hospodářství.

Oproti tomu socio-profesní skladba u mužů německé národnosti vykazuje větší rozmanitost. Nejvíce mužů bylo zaměstnáno na různých místech v hospodářství (nádeník, šafář, majitel hospodářství), celkem 45 osob. Druhou početně silně zastoupenou skupinou byli

československém území byla také podmínkou pro udělení státního občanství.“

http://www.holocaust.cz/cz2/victims/help/domovske_pravo

¹³⁷ cit. sčítací operáty z roku 1921

¹³⁸ www2.zcso.cz/csu/redakce.nsf/i/historie_statistiky_v_zechach

¹³⁹ výměnkář/ka

zaměstnanci železnice, kterých bylo 14. Další povolání byla zastoupena v nepoměrně nižší míře: učitel (3x), hostinský (3x), řezník (3x), děkan (1x), profesor (1x), mlynář (1x), pekař (3x), pokrývač (1x), zedník (5x), zámečnický (4x), truhlář (1x), holič (1x), obuvník (6x), pánský krejčí (4x) a pošťák (1x).

Osob, které se označily jako svobodné, bylo celkem 12 a nesdílely s nikým domácnost. Jednalo se o 4 osoby ženského pohlaví, které ve sčítání udaly českou národnost. Zbytek tvořili muži, kteří se všichni přihlásili k německé národnosti.

Gramotnost ve Svojsíně dosahovala téměř 100 %, až na 1 ženu¹⁴⁰, která uvedla, že neumí ani číst, ani psát. Děti předškolního věku nebyly do výsledného procentuálního poměru započítávány, protože u nich byla velká pravděpodobnost, že po absolvování povinné školní docházky budou ovládat jak čtení, tak i psaní.

Němců žilo celkem ve Svojsíně 369 osob. Až na 16 jedinců hlásící se k židovské víře, si ve sčítání v roce 1921 přihlásili k římsko-katolickému vyznání.

Čechů žilo ve Svojsíně v roce 1921 celkem 17 jedinců, z nichž ani jeden neměl domovskou příslušnost ve Svojsíně. Domovskou příslušností spadali pod Plzeň (5 osob), Hradiště, Rakovník, Sulislav, Přeštice, Sopoty, České Budějovice, Frankstadt a. R. Podle profesního zastoupení tvořili především služební personál (6 osob) a osazenstvo četnické a železniční stanice s rodinami.

Z hlediska náboženského vyznání se majoritní většina 14 Čechů ze 17 přihlásili k římsko-katolickému, 2¹⁴¹ udali „bez vyznání“ a jedna¹⁴² židovskou víru.

K profesnímu zastoupení Čechů ve Svojsíně je nutno dodat, že se jedná o typické profese pro Čechy v německém národnostním prostředí. Tyto profese (četníci, železniční personál) sem byly poslány záměrně. Jednalo se o státní místa, která byla klíčová pro chod státu, hospodářství a infrastruktury a zajištění setrvání těchto oblastí v Československé republice.

Z židovskému vyznání se přihlásilo celkem 13 osob. Z těchto 13 osob z národnostního hlediska se označilo za Němce a jedna z Češku. Až na 2 osoby (služebná a doktor z Karlových Varů) udali všichni jako domovskou příslušnost Svojsín. Ze socio-profesního pohledu na skladbu této skupiny lze uvést, že jednalo o dvě rodiny, které se živily obchodováním, o jejich služební personál a o doktora všeobecného lékařství.

¹⁴⁰ Rok narození 1867.

¹⁴¹ Jedná se o dva mladé výpomocné písaře zaměstnané na železniční stanici s datem narození 1895 a 1899.

¹⁴² Jedná se o služebnou pracující jako kuchařka v židovské rodině.

4.4 Další sčítání lidu

Druhé sčítání lidu za doby republiky se mělo podle původních plánů konat již v roce 1925. Nakonec ale praxe převažující ve většině zemí, kdy se sčítání konala s desetiletým odstupem, převážila.¹⁴³ Datum druhého sčítání v samostatné republice byl stanoven na 1. prosinec 1930.

Obsah sčítání se rozšířil do několika směrů. Jednak se nově zjišťovalo minulé bydliště, odkud se daná osoba do svého současného bydliště přestěhovala a také bylo přistoupeno vedle sčítání přítomných osob k soupisu osob bydlících. Údaje o těchto bydlících osobách se ale nezpracovávaly. Dalším z nových dotazů bylo mapování údajů o plodnosti žen a údajů o tělesných vadách obyvatel.¹⁴⁴

Následující sčítání v roce 1940, které mělo proběhnout na území Protektorátu Čechy a Morava, bylo s odůvodněním nepřipravenosti odloženo. Hlavní smysl, proč neproběhlo sčítání, byla snaha neposkytnout okupační moci podklady pro válečné hospodářství. Toto sčítání se uskutečnilo až po válce v roce 1950.¹⁴⁵

¹⁴³ www2.zcso.cz/csu/redakce.nsf/i/historie_statistiky_v_zechach

¹⁴⁴ www2.zcso.cz/csu/redakce.nsf/i/historie_statistiky_v_zechach

¹⁴⁵ ibidem

5 Školství

Školství má v českých zemích dlouholetou tradici. Jak české, tak i československé školství je dědicem rakouské monarchie, na kterou v mnohém navázalo. První systematické úsilí státu o školskou otázku a o rozšíření gramotnosti mezi co nejširší vrstvu obyvatel spadá do 2. poloviny 18. století, do období tzv. „tereziánsko-josefinských reforem.“ Prvorepublikové školství ale není dědicem tohoto zásahu státu do školské problematiky, ale spíše dědicem školských reforem, které proběhly o 100 let později v 2. polovině 19. století a na které navázalo československé školství v meziválečné době.

5.1 Obecná část

5.1.1 Školství v rakouské monarchii

Na konci 60. let 19. století proběhla zlomová reforma základního školství. 14. května 1869 byl vydán tzv. „Hasnerův zákon“ (podle ministra vyučování Leopolda Hasnera v letech 1867-1870). Někdy se tento zákon označuje i jako „květnový zákon“ nebo „velký říšský zákon.“ Oficiální název zněl: „Zákon, jímžto se ustanovují pravidla vyučování na školách obecných.“¹⁴⁶

Zákon nově zaváděl „školu obecnou“ a „školu měšťanskou“¹⁴⁷ jakožto dva druhy elementárních škol, učitelské ústavy pro vzdělávání učitelů škol obecných i měšťanských, stanovil osmiletou školní povinnost¹⁴⁸, pravidla pro ekonomické a sociální zabezpečení učitelů jako profesní skupiny, atd.

Do školy bylo na základě tohoto zákona povinno chodit každé dítě od 6 let až do 14 let. Když před komisí prokázalo, že zvládlo čtení, psaní, počítání v kratší době, nemuselo již do školy chodit. Toto komisionální zkoušení se nevztahovalo na děti se soukromou výukou, na děti navštěvující vyšší typ školy a na děti fyzicky a duševně postižené.¹⁴⁹

¹⁴⁶ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. 1. vyd. Praha: SPN, 1987. s. 226

¹⁴⁷ Původně byla škola měšťanská jen variantou školy obecné a nikoli samostatným typem základní školy, jak se jím později stala. ibidem

¹⁴⁸ Dosud měly děti jen šestiletou povinnost.

¹⁴⁹ VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1992. s. 174

Zákon dělil školy obecné na „obyčejné školy obecné“ a na „školy měšťanské.“ Jak již bylo zmíněno, původně byla „škola měšťanská“ chápána jen jako modifikace školy obecné a nikoli jako další typ elementární školy, ve který se postupem doby přetvořila.

„Obyčejná škola obecná“ si kladla za hlavní¹⁵⁰ cíl vychovat děti „v mravnosti a zbožnosti.“¹⁵¹

„Hasnerovým zákonem“ z roku 1869 se do obsahové náplně elementárních škol zařadila výuka reálií (dějepis, zeměpis, vlastivěda, přírodopis). Vyučovalo se náboženství, jazyk, počty, reálie, psaní, geometrie, zpěv a tělocvik. Zákon pamatoval i na maximální počet výukových hodin za týden. Pro první až čtvrtý ročník bylo uzákoněno 18-24 hodin. Pro pátý až osmý ročník byla zavedena hranice 24-28 hodin týdně.¹⁵²

Děvčata se navíc učila ženským ručním pracím. Při „obyčejných obecných školách“ byly zřizovány školky pro opatrování, vychovávání a vyučování dětí, které ještě nebyly školou povinné.

„Obyčejné školy obecné“ byly zřizovány tam, „kde je na hodinu dokola a dle průměru 5-letého jest více než 40 dětí, které musí choditi do školy přes půl míle vzdálené.“¹⁵³

„Měšťanská škola“ poskytovala stejně jako „obyčejná škola obecná“ elementární vzdělání, ale na podstatně vyšší úrovni než nabízela „obyčejná škola obecná.“ Žáci se zde učili náboženství, mateřskému jazyku, literatuře, zeměpisu, dějepis, přírodopisu, aritmetice, geometrii, vedení hospodářských knih, kreslení, krasopisu, zpěvu a tělocvik. Počet týdenních vyučovacích hodin nesměl překročit 30 hodin. I zde se děvčata učila ženským ručním pracem.¹⁵⁴

Na neněmeckých „měšťanských školách“ se povinně vyučovala jako cizí jazyk němčina.

Zvláštností bylo, jak bylo učivo v jednotlivých ročnících uspořádáno. Učivo mělo cyklický charakter. To z toho důvodu, aby i ti, kteří nedošli do posledního ročníku, také získali ucelené vzdělání. S každým dalším rokem studia se znalosti prohlubovaly a rozšiřovaly.

„Měšťanská škola“ byla zřízena ve dvou modifikacích. Zaprvé osmiletá nebo zadruhé mohla mít podobu samostatné tříleté školy navazující na 5. ročník „obyčejné školy obecné.“

¹⁵⁰ VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1992. s. 172

¹⁵¹ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. 1. vyd. Praha: SPN, 1987. s. 224

¹⁵² VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1992. s. 178

¹⁵³ VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1992. s. 173

¹⁵⁴ VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. s. 236

Obě dvě varianty „školy obecné“ poskytovaly ukončené elementární vzdělání. Jejich velkou nevýhodou bylo, že nevytvářely předpoklady pro další studium na střední škole. Pro mnohé tak zůstávaly tyto školy nedostupné jak z důvodů finančních, tak vědomostních.

Neustále přetrvával nekoedukovaný model školní výuky. Oproti minulým letům ale došlo k částečnému posunu. Například na „měšťanské škole“ pouze v posledních třech ročnících probíhala oddělená výuka chlapců a dívek. Předchozích pět let byla výuka společná.

Zákon z roku 1869 přinesl sekularizaci (zesvětštění) a etatizaci (zestátnění) školství. Zavedl osmiletou povinnou školní docházku. Přinesl pokrok v přípravě a vzdělání budoucích učitelů. Vznikly čtyřleté učitelské ústavy a zároveň došlo k posílení prestiže postavení učitele. Učitel byl vyplácen příslušným úřadem. Měl garantován pravidelný plat. Dříve byl učitel nucen vybírat peníze od rodičů a to neposilovalo prestiž jeho povolání.¹⁵⁵

Podle dochovaných pramenů, z kterých můžeme vycházet, se v českých zemích tento zákon nesetkal s kladným ohlasem. Proti se postavily obce, na které měla dopadnout tíha zřizovatele škol, a klerikové, kterým zůstalo jejich dosavadní postavení jen na hodinách náboženství. Zákonu byl vytýkán jeho údajný sklon ke germanizaci.¹⁵⁶

Odpůrci zákona dosáhli v roce 1883 novelizace, která měnila školní docházku. Jednalo se o zavedení tzv. „úlev.“

Děti, které šest let chodily do školy, mohly získat úlevy „v míře pravidelného od školy chození.“¹⁵⁷ De facto tato novelizace znamenala zkrácení školní docházky z 8 na 6 let. Žáci, kteří splnili 6 let docházky do školy, si mohli zažádat o takového „úlevy,“ kdy byli osvobozeni od dalších dvou let školní docházky. Tato novela byla zrušena tzv. „malým školským zákonem“ z roku 1922.¹⁵⁸

5.1.2 Československé školství

Dne 28. 7. 1914 vypověděla rakousko-uherská monarchie válku sousednímu Srbsku. Do následných bojů se zapojil téměř celý svět. Bojovalo se všude. Válečné útrapy nepostihovaly pouze vojáky na bojištích, ale i jejich blízké v zázemí. Výrok německého

¹⁵⁵ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. 1. vyd. Praha: SPN, 1987. s. 195; MORKES, František. *Devětkrát o českém školství*. 1. vyd. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2006. s. 23

¹⁵⁶ VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. s. 267

¹⁵⁷ SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. 1. vyd. Praha: SPN, 1987. s. 200

¹⁵⁸ ibidem

panovníka: „Do švestek budou vojáci doma,“ se nepotvrdil. Pětkrát musely švestky uzrát než přišli ti, kteří přežili, zpátky domů.¹⁵⁹

Válečné roky 1914 – 1918 Velké války se odrazily i ve školství. Počet profesorů ve středním i základním školství se snížil o jednu pětinu.¹⁶⁰ Vyšší ročníky středních škol postihly tzv. „předčasné maturity,“ kdy situace v monarchii neumožnila dostudovat celý studijní program. Některé školní budovy byly zkonfiskovány a využity pro vojenské účely.

Válečný stav se nepromítl jen do materiální stránky, tzn. zabránění budov, nedostatku topiva a potravin, urychlení maturit, snížení stavu učitelů a žáků, ale i do oblasti názorové. Byl vydán příkaz ke konfiskaci „závadných“ učebnic. Tedy těch, které odmítají, narušují nebo jinak nevyhovují rakouskému vlastenectví. Které pozdvihují jednotlivá vlastenectví v rakousko-uherské monarchii. Válka Rakousko-Uherska byla samozřejmě prezentována jako „spravedlivá.“ Nepřátelská strana byla stavěna pomocí propagandy do špatného světla. Kvůli válečnému stavu s Francií byla na všech školách rakousko-uherské monarchie zakázána výuka francouzštiny.¹⁶¹

Vznik samostatného Československého státu v roce 1918 se do školské problematiky nijak významně nepromítl. V platnosti zůstaly školské zákony platné za doby Rakouska-Uherska. Institucí, která nově spravovala školské záležitosti, se stalo „Ministerstvo školství a národní osvěty.“¹⁶²

První roky existence republiky byly ve znamení snahy o unifikaci české a slovenské části. Musíme si uvědomit, že Čechy spadaly za monarchie pod Předlitavsko, kdežto Slovensko patřilo k Zalitavsku¹⁶³. Obě dvě oblasti, které doposud neměly spolu nic společného, najednou měly vytvořit homogenní celek. To samozřejmě nebylo možné ihned. Jen sjednotit školské vzdělávací systémy na celém území republiky trvalo čtyři roky.

V roce 1919 byl pod vlivem versailleského mírového jednání přijat zákon o „menšinových školách.“ Školy jednotlivých národnostních menšin měly vzniknout „v oblastech s převahou jinonárodnostního obyvatelstva v každé obci, kde bylo podle tříletého průměru alespoň 40 dětí jiné národnosti.“¹⁶⁴ Tímto způsobem byla řešena národnostní otázka nečeských etnik, převážně Němců a Maďarů. Na druhé straně tento zákon zřizoval české školy i tam,

¹⁵⁹ KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. 1: vyd. Praha: TRITON, 2003. s. 11

¹⁶⁰ VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1992. s. 287

¹⁶¹ ibidem

¹⁶² ibidem

¹⁶³ Do vzniku ČSR na Slovensku střední školství nebylo. Počet středních škol v české a slovenské části republiky se vyrovnal až ve 30. letech 20. století. VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1992. s. 289

¹⁶⁴ VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. s. 243

kde dosud neexistovaly. Tedy v etnicky německých oblastech byla podporována česká národnost a v maďarských slovenská.

V roce 1922 vstoupil v platnost tzv. „malý školský zákon“, který odstraňoval nejkřiklavější rozdíly mezi českou a slovenskou částí republiky v oblasti školství.¹⁶⁵

Na celém území Československé republiky se zaváděla povinná osmiletá školní docházka. Dosud na Slovensku byla nařízena jen šestiletá. Rušily se „úlevy“ pro školní docházku z roku 1883. V souvislosti se vznikem samostatného státu se zavedly nové předměty, které by pomáhaly vychovávat a vzdělávat „československého“ občana, občanská nauka a občanská výchova. Tělocvik se pro dívky stal povinným předmětem, stejně jako ruční práce pro chlapce. Nově se také zavádí parita žen a mužů v učitelských sborech a programově se začíná snižovat počet žáků na jednoho učitele¹⁶⁶.

Od konce 20. let 20. století se československé školství snažilo o reformu, která by pomohla nejenom školství, ale i společnosti držet krok s vývojem světové kultury, společnosti, ekonomiky, celého dění. Škola se měla více přiblížit praktickému životu. Konkrétním výsledkem tohoto úsilí bylo posílení hodin konverzace v cizích jazycích nebo přidání četby a analýzy literárních děl soudobých autorů do hodin moderní literatury.¹⁶⁷

Toto období (konec 20. let 20. století) se označuje jako „příhodovská reforma“¹⁶⁸ nebo „pokusnické hnutí.“ Byla to snaha v praxi ověřit zásady světové reformní pedagogiky - směru, který zastával Dewey, a které přinášelo nový pohled a nové principy do výchovy, vzdělávání a pedagogického působení. I přes velkou podporu laické i odborné veřejnosti „pokusnicko-příhodovské hnutí“ zaniklo. Hnutí se hlavně zaměřovalo na elementární školství, kde se pracuje s mladšími dětmi a kde jsou nejzřetelnější výsledky pedagogického působení.

Podle vizí „pokusnického hnutí“ měly být školy volné, bez osnov, rozvrhu hodin a bez učebnic. Měly rozvíjet osobnost žáka, učit jej kompetencím vedoucím k učebním návykům, které bude využívat po celý život. Vycházelo se z respektování potřeb, schopností a zájmů žáka na jedné straně a na druhé straně z požadavku uvolnění byrokratického tlaku vůči učitelům.

Toto reformní hnutí odstartované v Československé republice na konci 20. letech 20. století trvalo i po následující 30. léta. Veškeré reformy byly ale přerušeny mezinárodně-politickou situací v poslední čtvrtině 30. let. Okleštění republiky Mnichovskou dohodou,

¹⁶⁵ VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1992. s. 201

¹⁶⁶ Ve školním roce 1932/33 se mělo dospět k počtu 60 žáků na jednoho učitele. SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. 1. vyd. Praha: SPN, 1987. s. 224

¹⁶⁷ VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1992. s. 201

¹⁶⁸ VALIŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. s. 244

následné vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava a vypuknutí druhé světové války ukončilo jednu éru československého školství.

Školství v Československé republice v letech 1918-1938 plynule navázalo na odkaz rakousko-uherského školství. Jeho následující vývoj ve 20. a 30. letech byl ovlivněn světovými trendy v pedagogice, jako byly různé reformní směry a proudy, které by pomohly školství přiblížit potřebám nově vytvořené československé společnosti a které by do něj zavedly nové prvky a vyučovací metody.¹⁶⁹

„Meziválečná doba kladla mnohem větší nároky na úroveň vzdělanosti společnosti v celé její šíři než doba předválečná. Rozhodující roli tu muselo sehrát školství. Bez toho, že by se dokázalo rozvinout na vyšší úroveň, nebyl myslitelný rozmach techniky a hospodářství vůbec, obchodu, sociálních vztahů, zdraví obyvatelstva stejně jako kultury společenského života vůbec. Týkalo se to všech stupňů škol a zvláště některých jeho specializací i forem a šlo o složité problémy. Většinou úplně nové byly výchovné úkoly školství, jež mělo sloužit nyní ne již monarchickému, přísně hierarchickému uspořádání společnosti, ale republikánskému demokratismu.“¹⁷⁰

5.2 Obecní škola ve Svojsíně

Obecní škola ve Svojsíně byla školou s dlouholetou tradicí. Oficiálně vznikla zdejší obecní škola v roce 1869 na základě tzv. Hasnerova zákona, kdy zřízení nové školy ukončilo existenci předchozí školy triviální, která zde měla tradici podle místní kroniky i jiných pramenů od 17. století.

Do nového století a zároveň i do posledního dvacetiletí rakouské monarchie vstupovala obecní škola s novou¹⁷¹ školní budovou, kde byl vedle tříd pro děti i byt pro řídicího učitele a jeho rodinu.

Co se týče administrativního rozdělení, spadaly v druhé polovině 19. století do školního obvodu místní školy kromě samotné vesnice Svojsín i okolní vesnice: Jezerce, Holín, Nynkov, Pytlav, Lom spolu s Praškou, Nový Dvůr, Otročín, Ostrovce a Lažany.

V průběhu poslední čtvrtiny 19. století došlo k postupnému vydělování se další škol z již existujících celků. Tento trend byl podmíněn jednak snahou jednotlivých vesnic o zřízení

¹⁶⁹ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). I. díl.* 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 524

¹⁷⁰ cit. ibidem

¹⁷¹ Školní budova byl dostavěna, vysvěcena, zkolaudována a otevřena pro školáky v roce 1893. Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing s. 88

vlastní školy (a prestiže), pokud to bylo z hlediska počtu dětí možné, a jednak ze snahy státu o celkové snížení počtu žáků na jednoho vyučujícího.¹⁷²

V roce 1873 se vyčlenily ze svojšínského školního obvodu Lom, Praška a Nový Dvůr. V 90. letech (1892) byly vyjmuty vesnice Otročín a Jezerce, které spadaly pod prvně jmenovanou vesnici.¹⁷³

Stejná situace nastala ve vesnicích Ostrovce a Lažany, kde byla postavena škola, kterou navštěvovaly děti jen do určitého věku. Druhou třídu navštěvovaly děti z Otročina, Jezerců a Lažan i nadále ve Svojšíně.¹⁷⁴

Poslední vesnicí vyjmutou ze školního obvodu svojšínské obecní školy byl Pytlov v roce 1927. Děti z Pytlova od školního roku 1927/1928 navštěvovaly školu v Černošíně.¹⁷⁵

Předměty, které se vyučovaly v obecní škole ve Svojšíně, byly: náboženství, vyučovacím jazykem byla vzhledem ke složení obyvatelstva němčina, zeměpis, dějepis, přírodopis, aritmetika, měření a rýsování, kreslení, psaní, zpěv, tělocvik a pro dívky ruční práce.

Všechny zmiňované předměty mohl vyučovat jeden učitel, kromě hodin náboženství, k jejichž výuce byla oprávněna pouze osoba duchovního stavu. Ruční práce velmi často vedl jiný učitel, většinou žena, která ale musela mít splněné předepsané atestace a vzdělání.

Výuku náboženství měl vždy na starosti úřadující duchovní ve Svojšíně. Ten musel vyučovat nejenom na škole škole ve Svojšíně, kam chodily děti z Holína, Nynkova, Pytlova a Volečkova mlýna, ale i na škole v Lomu, pod kterou spadaly děti z Prašky a z Nového Dvora, na škole v Otročíně, stejně jako na škole v Lažanech a v Ostrovcích.

Na všechny pochůzky spojené s výukou dětí a nejen jich se muselo chodit pěšky za každého počasí. Teprve v roce 1937/1938 si děkan Marek pořídil vlastní auto (značka Tatra), s jehož pomocí se pohyboval po své farnosti.¹⁷⁶

Nejdéle z úřadujících farářů zde byli: Andreas Brunn¹⁷⁷ od roku 1866 do roku 1909 a Josef Marek,¹⁷⁸ který zdejší úřad faráře zastával v letech 1909 – 1946.

Na začátku 20. století vedl místní obecní školu Adam Wenzel Forster.¹⁷⁹ Po jeho odchodu do penze v roce 1905/1906 převzal vedení obecní školy ve Svojšíně Johann Lanzendörfer,¹⁸⁰

¹⁷² Podrobněji viz kapitola 5.1.2

¹⁷³ Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing s. 94

¹⁷⁴ ibidem

¹⁷⁵ ibidem

¹⁷⁶ Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing s. 95

¹⁷⁷ Narodil 1828 v Černošíně, zemřel 19.5.1909 ve Svojšíně, kde je i pochován. Andreas Brunn byl děkanem, kanovníkem, důstojným kanovníkem Atlbunzlau (Ehrenkanonicus von Altbunzlau), komořím, konzistoriálním radou a vikářem.

¹⁷⁸ Josef Marek Narodil se 26.2.1879 v Cebivi (Zebau). Do Svojšína přišel ještě za života svého předchůdce, děkana Brunna v roce 1908. Po jeho smrti v roce 1909 se stal jedním z nejmladších duchovních ve stříbrském okrese. V roce 1938 se stal vikářem vikariátu ve Stříbře a spravoval tento úřad vedle farních povinností až do své smrti 15.1.1946.

který na škole vyučoval od roku 1906 do roku 1925 kromě přestávky mezi lety 1916 – 1918, kdy byl povolán k výkonu vojenské služby. Poslední významnou osobou v učitelském sboru svojšínské školy ve sledovaném období 1900 – 1938 byl učitel Karl Plaschka, který zde vyučoval od školního roku 1928/1929.

5.2.1 Obecní škola 1900 – 1914

Obecní škola ve Svojsíně s německým vyučovacím jazykem vstoupila do posledních let rakouské monarchie pod vedením řídicího učitele Adama Wenzela Forstera. V tomto sledovaném období byla škola dvojtřídní, což se dá vysvětlit jako dnešní obdoba prvního a druhého stupně základní školy.

Vedle řídicího učitele proto vyučoval na škole i druhý učitel, jehož přítomnost byla nezbytná k zajištění celodenního vyučování. Vedle celodenního vyučování existovala i forma tzv. „polodenního vyučování“,¹⁸¹ kdy výuka jedné třídy probíhala dopoledne a druhá odpoledne. K této formě bylo na obecní škole ve Svojsíně několikrát přistoupeno. U některých záznamů byl uveden důvod, proč bylo přistoupeno k zavedení této formy výuky, u většiny případů se pisatel omezil jen na pouhé oznámení od kdy do kdy byla polodenní výuka zavedena.

Ve školním roce 1903/1904 podučitel Stepan odejel v druhé polovině července do Rumburku, kde navštěvoval kurzy dalšího vzdělávání pro učitele. V následujícím roce 1904/1905 onemocněl na sousední škole v Lomu tamní učitel tuberkulózou a odjel na léčení. Po dobu jeho nepřítomnosti t. j. od května až do konce školního roku přebral výuku dětí v Lomu opět podučitel Stepan ze Svojsína.

Počet žáků, kteří navštěvovali školu na počátku 20. století, se pohyboval mezi 108 a 139 dětmi za celé sledované období. Počet dětí v I. třídě byl řádově o několik desítek nižší

¹⁷⁹ Adam Wenzel Forster se narodil 24. 12. 1843 v Gotschau u Plané. Do Svojsína se přestěhoval v roce 1866. Pod jeho vedením prošli obecní školou i mnozí budoucí absolventi vysokých škol, např.: profesor náboženství Georg Nittl, duchovní Distler, profesor náboženství Pfrogner, světící biskup Georg Glosauer a JUDr. Anton Einhorn. Vedle učitelského povolání bylo běžnou praxí, že učitel zároveň zastával místo ředitele kůru. O A. W. Forsterovi se obecní kronika zmiňuje jako o vynikajícím varhaníkovi a houslistovi. S manželkou měl 5 dětí. Zemřel po krátké nemoci 13. 5. 1910 a byl pohřben na místním hřbitově.

¹⁸⁰ Johann Lanzendörfer se narodil v Ošelíně v roce 1868. V roce 1891 si vzal za manželku Theresii Forster, dceru A. W. Forstera, svého předchůdce. Před svým nástupem na svojšínskou obecní školu vyučoval na škole v sousedním Ošelíně. Ve 20. letech 20. století vykonával funkci starosty obce Svojsín. Po svém odchodu ze školy i nadále poskytoval hodiny hry na hudební nástroje. Zemřel 30. 1. 1961 ve věku 93 let.

¹⁸¹ Halbtagsunterricht

než jak tomu bylo u II. třídy. Počet žáků I. třídy byl v rozmezí 44 – 59 v jednotlivých letech, kdežto v II. třídě mezi 59 – 94.

Zápisy ve školní kronice vypovídají o celkovém počtu dětí, na které se vztahovala školní docházka a které bydlely v příslušném školním obvodu, ale zároveň uvádějí, že ne všechny děti z toho obvodu navštěvují příslušnou školu. Ke každému takovému zápisu je uvedeno, které děti a kam tzn. do které školy chodí, a také je vyčíslen počet dětí, které spadají do jiného školního obvodu, ale navštěvujících zdejší školu.

Na počátku 20. století v době posledních let existence rakouské monarchie vykazovalo tehdejší školství jisté odlišnosti oproti současnosti. Jedním z typických příkladů je počet žáků na jednoho učitele, který ve srovnání se současným stavem je více než dvojnásobný. Od konce 19. století s rozšiřováním sítě obecních škol se stát programově snažil tento poměr snížit a v tomto úsilí pokračovala i Československá republika, která předpokládala, že ve školním roce 1932/33 se dosáhne počtu 60 žáků na jednoho učitele.¹⁸²

Další zjevnou odlišností byl začátek a konec školního roku. Děti nezačínaly chodit do školy na začátku září, jako je tomu dnes. Tato praxe se ustálila až v průběhu 20. století. Začátek školního roku byl posunut na říjen. Obdobná byla situace i s koncem školního roku. V současnosti končí výuka s koncem měsíce června, což je stejně jako v předešlém případě ustálená praxe až ze začátku 20. století. V předchozích dobách konec školního roku kryl s koncem měsíce července.¹⁸³

Délka letních prázdnin byla 8 týdnů, tedy stejná jako dnes. Byla tendence sjednocovat začátek a konec školního roku pro celou monarchii. Letní prázdniny byly vyhlášovány především s ohledem na sezónní práce v zemědělství, kdy na mnoha místech děti aktivně vypomáhaly v hospodářství, a nechodily do školy. V druhé polovině 19. století byl se tedy vyhlášení zahájení a ukončení školního roku odvíjelo od aktuální situace a jednotlivých oblastech bylo rozdílné. Od toho se snažilo na konci 19. století ustoupit a plošně prosadit společné začátky a konce školního roku pro celou monarchii.¹⁸⁴

Většinou jednotné záznamy svojšínské školní kroniky vypovídají o tom, že se tyto snahy neminuly účinkem. V polovině měsíce října se začínalo s výukou a končilo se okolo poloviny

¹⁸² VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1992. s. 188

¹⁸³ MORKEŠ, František. *Devětkrát o českém školství*. 1. vyd. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2006. s. 24

¹⁸⁴ LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2006. s. 189

července. Výjimkou byl školní rok 1901/1902, kdy připadl závěr školního roku až na 31. červenec.¹⁸⁵

Jako je důležitá otázka, kdy se končil a začínal školní rok, je neméně důležitá a zajímavá otázka, jak vypadal první a poslední školní den. V první řadě je třeba si uvědomit, jakou roli hrálo náboženství, jakou vážnost mělo v běžném životě a jak do něj zasahovalo. Tento rozměr života se odrážel ve všech oblastech života, na vesnici především. Je nutné si uvědomit, že jedním z hlavních předmětů na obecních školách, byla výuka náboženství. Proto i k tak významnému prvnímu a poslednímu školním dni, kdy se něco začínalo a něco končilo, patřila návštěva kostela. Školní kronika se zmiňuje, že na závěr školního roku se při mši zpívalo *Te Deum*, a pak byla dětem slavnostně předána vysvědčení.

Vedle tohoto duchovního rozměru se dbalo na roli státu. Ve školní kronice se uvádí, že po mši, jak při zahájení, tak i při zakončení školního roku, se zpívaly *Volkshymne* a *Kaiserlied*. Většinou se tyto slavnosti označují slovem „*feierlich*“.¹⁸⁶

Každoročně se slavily 4. října jmeniny Jeho císařské Milosti Františka Josefa a jmeniny jeho manželky císařovny Alžběty (19. listopadu) a to i po její smrti. I při těchto příležitostech se navštěvovala bohoslužba, která byl obětována za Jejich Veličenstva. Role monarchie a role církve se při těchto událostech a svátcích vzájemně potvrzovala.

Jak byla silná pozice náboženství ve společnosti a ve školním systému, dokládají tzv. „*Religionsprüfung*“,¹⁸⁷ které probíhaly pravidelně jedenkrát do roka a kdy byly prozkoušeny všechny děti. Každoročně se vedle této zkoušky z náboženství připravovaly děti ze II. třídy na první svaté přijímání a na první svátost smíření. V některých letech dvakrát, v některých letech až čtyřikrát chodili takto připravení žáci k prvnímu svatému přijímání.

O aktivní snaze rakouského státu o dohled, kontrolu a rozvoj obecního školství svědčí každoroční inspekce.

Velkým předělem v dějinách svojšínské školy byl odchod řídicího učitele A. W. Forstera do důchodu na konci školního roku 1905/1906. Žádost o odchod do penze podal 15. února 1906. Jeho žádosti byl vyhověno, ale ještě před jeho odchodem do důchodu mu byl udělen titul „*Volksschuldirektor*“.¹⁸⁸ Na konci května 1906 byl z návrhů na uvolněné místo řídicího učitele ve výběrovém řízení vybrán Johann Lanzendörfer. Odcházejícímu řídicímu učiteli Forsterovi bylo vyjádřeno pražskou konzistoří oficiální poděkování za výchovu dětí a za letité vedení hudby na kůru.

¹⁸⁵ Školní kronika německé školy ve Svojšíně, školní rok 1901/1902.

¹⁸⁶ slavnostní

¹⁸⁷ zkoušky z náboženství

¹⁸⁸ ředitel školy

Adam Wenzel Forster se během 40 let učitelského povolání stráveného ve Svojsíně rozhodující měrou zasadil o výstavbu nové školní budovy zkolaudované a otevřené v roce 1893.

Jednou z mnoha akcí, ve kterých se pokračovalo i po odchodu A. W. Forstera do penze, byly stravovací akce pro přespolní žáky. Se souhlasem okresní školní rady ve Stříbře bylo přistoupeno ke zřízení fondu, ze kterého se měly tyto akce financovat. 22. října 1902 se konala hudební zábava a čistý výtěžek z ní (56 K), spolu s darem od baronky Amalie von Juncker Bigatto (krabice konzerv s polévkou, lžice a nádobí) umožnil, aby se od 1. prosince 1902 začalo s vydáváním polévky pro přespolní děti.¹⁸⁹

Tento fond přetrval i do budoucna a byl financován z finančních darů jednotlivých přispěvatelů, hudebních zábav a „polévkových bálů.“¹⁹⁰ Posledně jmenované plesy se pořádaly každoročně od roku 1906, kdy nastoupil do svojsínské školy řídící učitel Lanzendörfer.

Polévka se vydávala v zimních měsících od prosince (nebo ledna) do konce března ve sledovaném období tj. od začátku 20. století až do začátku první světové války každoročně.

Vydávání jednotlivých porcí polévky měla na starosti z počátku služebná v domácnosti ředitele Forstera, po jeho odchodu ze školy vydával polévku sám řídící učitel Lanzendörfer a přípravu polévky jeho manželka. „Täglich gelangen 80 Portionen zur Verteilung. Eine mühevollen Arbeit. Das Kochen besorgt die Frau Oberlehrer, die Austeilung der Oberlehrer. (Im ganzen 3200 Portionen.)“¹⁹¹

S příchodem nového učitele Lanzendörfera na zdejší školu se začaly pořádat výlety. Děti jezdily ke konci školního roku většinou do blízkých Mariánských Lázní.¹⁹² Často se také pořádaly pochody nebo pochodová cvičení za příznivého počasí na začátku školního roku, tedy od září do listopadu, nebo ke konci od května do července. Tyto pochody byly spojeny s hudebním doprovodem na buben a trumpety a nebyly samoučelné. Kromě pohybu a cvičení se děti učily určit světové strany podle postavení Slunce, mechu na stromech, atd., pozorovaly zatmění Slunce,¹⁹³ určovaly faunu a floru, apod.

Vedle „Suppenball“ pořádala místní škola tzv. „Jugendfürsorgekonzert.“ Obdobně jako byl „Suppenball“ určen na financování stravovacích akcí, byl „Jugendfürsorgekonzert“ benefiční akcí určenou na pomoc a péči pro děti a mládež. „Suppenball“ byl plesem,

¹⁸⁹ Školní kroniky německé školy ve Svojsíně, školní rok 1902/1903.

¹⁹⁰ Suppenball

¹⁹¹ „Denn se podařilo rozdělit 80 porcí. Namáhavá práce. Vaření obstarává paní řídící, rozdělování řídící sám. (Celkem se vydalo 3200 porcí.)“ (překlad autor) Citováno ze školní kroniky německé školy ve Svojsíně, školní rok 1909/1910.

¹⁹² První výlet se uskutečnil na konci školního roku 1906/1907.

¹⁹³ 17. duben 1912

kde vystupovala kromě čísel nacvičených samotnými žáky i kapela hrající především k tanci. „Jugenfürsorgekonzert“ byl podobný spíše dnešní akademii. Žáci si připravili sólová hudební vystoupení, deklamaci básní a společné sbory.

Ve školním roce 1911/1912 před Vánocemi dostaly děti vánoční nadílku od baronky Juncker Bigatto. Jednalo se o nové zimní oblečení, spodní prádlo, sešity a další školní pomůcky.

Obecní škola ve Svojsíně byla aktivním členem ve vesnickém životě, tak i celospolečenském. V květnu 1904 vzpomněla obecní škola výročí 100 let od smrti Fridricha Schillera. K této příležitosti se pořádala i slavnost.¹⁹⁴

18. srpna 1908 se obec a škola Svojsín zapojily do oslav císařského jubilea. Slavnostní řeč přednesl ředitel Forster na místní návsi před slavnostně nastoupenými žáky a spolky. Tyto slavnosti pokračovaly i v prosinci, kdy se slavilo 60 let od usednutí císaře Františka Josefa na rakouský trůn. Při této příležitosti se uvedla hra oslavující panovníka s názvem „Gott erhalte unsern Kaiser!“¹⁹⁵ Nácvik tohoto díla probíhal od září. Sbory zpívali žáci II. třídy obecní školy ze Svojsína v dvojhlasé a tříhlasé úpravě. Hudební doprovod nacvičil ředitel v penzi A. W. Forster.

V roce 1910 zemřel na svatodušní neděli A. W. Forster. Vzpomínka ve školní kronice na jeho pedagogickou činnost ve Svojsíně hovoří následující: „... war einer der besten und begabtesten Lehrer des Bezirkes, bekannt, beliebt, geachtet u. gefürchtet.“¹⁹⁶

5.2.2 Válečné roky 1914 - 1918

Dne 28. 6. 1914 byl zavražděn následník rakouského trůnu František Ferdinand d'Este a měsíc poté 28. 7. 1914 následovalo vyhlášení války Srbsku. Válka, která vypukla, dosáhla nevídaných rozměrů. Ne nadarmo nesla označení „Velká válka,“¹⁹⁷ v domnění, že ozbrojený konflikt podobných rozměrů se již nebude opakovat.

Školní roky plynuly stejně, jako tomu bylo za mírových dob. Ani začátky ani konce školního roku se nezměnily. Stále připadaly na polovinu září a polovinu července.

¹⁹⁴ Školní kronika německé školy, školní rok 1903/1904.

¹⁹⁵ „Bože, zachovej nám císaře!“ (překlad autor)

¹⁹⁶ „... byl jedním z nejlepších a nejnadanějších učitelů v kraji. Byl známým, oblíbeným, váženým i obávaným.“ (překlad autor) Citováno ze školní kroniky německé školy ve Svojsíně, školní rok 1909/1910.

¹⁹⁷ KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). I. díl.* 1. vyd. Praha: Libri, 2000. s. 297

Každoročně byli žáci zkoušeni z náboženství a každoročně navštěvovala školu inspekce. I přes to, že země byla ve válce, snažila se uchovat běžný mírový způsob života.

V prvním roce války se řídící učitel a druhá třída angažovali v práci pro stát a obec. Jak se zmiňuje školní kronika, ve školním roce 1914/1915 pomáhali starší žáci pod dozorem vyučujícího při vyměřování dodávek obilí, sena, slámy, brambor, počtu dobytka, atd. Ke konci školního roku 1916/1917 měli učitelé zjistit osevní plochu ve Svojsíně. Po dobu, po kterou prováděli měření, tzn. od 15. – 20. června 1917, odpadlo vyučování.

Vzhledem k náročnosti a rozsahu požadovaných prací, jak uvádí kronika, se v daném roce nekonal žádný „Jugendfürsorgekonzert,“ protože nebyl čas, ani nálada na nazkoušení a přípravu programu. „In diesem Schuljahre war kein Jugendfürsorgekonzert, weil zu den Proben die entwedigen Zeit u. Stimmung fehlte.“¹⁹⁸ Válečné úsilí a nasazení odsunulo vzdělávání dětí v některých případech na „vedlejší kolej,“ jak je uvedeno ve školní kronice. „Man war die Schule einfach Nebensache. In Kriegszeiten gehts aber nichts anders! Alles wurde gern gemacht aus Liebe zum Vaterland!“¹⁹⁹

Ani během následujících válečných let se kronika nezmiňuje o uspořádání některého z koncertů obecní školou ve Svojsíně.

Vedle těchto akcí,²⁰⁰ které se každoročně opakovaly, se sbíralo malinové a jahodové listí, které se usušené odneslo na nádraží, odkud putovalo dál do Vídně a posílalo se dál na frontu, kde sloužilo jako čaj pro vojáky. Žákyně, které chodily na výuku ručních prací, pletly pro vojáky ponožky, podkolenky, atd. Děti spolu se svými učiteli se touto symbolickou pomocí a soucítěním snažili pomoci ve válečném snažení, které zasáhlo celou společnost.²⁰¹

Nekonaly se sbírky jen na sušené listí, ale i na staré hardy, na vlnu, len, kovy, apod. Na všech těchto sbírkách se žáci místní školy aktivně podíleli. Jak samotným sběrem, tak i organizací sběru.²⁰²

V rámci hodin vyhrazených tělocviku se žáci učili, jak dát první pomoc, jak pochodovat ve skupině, atd. Jednalo se o názornou ukázkou a přípravu na situaci, kdyby se válka přesunula až tak daleko do zázemí. Jestli se tento druh cvičení opakoval i v následujících letech, se záznamy školní kroniky nezmiňují.²⁰³

¹⁹⁸ „V tomto školním roce se nekonal žádný koncert, protože chyběl potřebný čas a nálada k nácvičku.“ (překlad autor) Citováno ze školní kroniky německé školy ve Svojsíně, školní rok 1914/1915.

¹⁹⁹ „Občas byla škola na vedlejší koleji. Ve válečných časech to ale ani jinak nejde! Všechno se dělalo z lásky k vlasti!“ (překlad autor) Citováno ze školní kroniky německé školy ve Svojsíně, školní rok 1914/1915.

²⁰⁰ Vyměřování dodávek obilí, sena, slámy, brambor, počtu dobytka a zjišťování osevní plochy.

²⁰¹ Školní kronika německé školy ve Svojsíně, školní roky 1914 – 1918.

²⁰² ibidem

²⁰³ ibidem

Obdobně, jako se nepořádaly „Jugendfürsorgekonzerte,“ se muselo upustit od stravovacích akcí a tzv. „polévkových bálů.“ Důvodem nebyl nezáměr ze strany žáků nebo finanční těžkosti stravovacího fondu, ale nemožnost zajistit dodávky konzerv s polévkou. Tento stav trval po všechny zimy, kdy byla Rakouská monarchie ve válce. Válečná fronta byla zásobena potravinami přednostně, a proto se v zázemí leccého nedostávalo.²⁰⁴

Válka ale neznamenala jen pořádání sbírek a sběrů různého druhu. Válka si především žádala vojáky. Jak byly povolávány jednotlivé ročníky, zmiňuje se školní kronika, že byli doprovázeni na nádraží ve Svojsíně školní mládeží a hudbou. „Rekruten (18 jähr.) zur Bahn geleitet mit Musik, Schulkindern u. Fahne. In diesen Zeiten kam es vor, daß Schüler ihre Väter als als Rekruten zur Bahn spielten!!!“²⁰⁵

Odchod do války postihl nejenom rodiče dětí, ale zasáhl i do řad pedagogického sboru na místní škole. Jako první odešel učitel první třídy Anton Forster v prvních dnech mobilizace a nastoupil na galicijskou frontu. Zde utrpěl vážné střelné zranění a upadl do ruského zajetí. V Rusku podstoupil náročnou operaci a byl odeslán na léčení k Bajkalskému jezeru. 7. listopadu 1916 krátce před výměnou zajatců, mezi kterými měl být i on, zemřel. Školní kronika jeho osudy sledovala a po jeho smrti mu ve školní kronice věnovala vzpomínkový medailonek.

Druhým, kdo opustil svojsínskou školu a nastoupil vojenskou službu, byl řídicí učitel Johann Lanzerdörfer. Ten 20. června 1916 narukoval do Rumburku, kde prodělal výcvik. V Jablonci nastoupil řídicí učitel do září 1916 do školy pro záložní důstojníky²⁰⁶ a na konci listopadu skládal zkoušky pro důstojníky v záloze. Po jejich složení nastoupil jako pomocná síla do kanceláře. Začátkem dubna byl odvelen na srbskou frontu. V říjnu 1917 se stal velitelem oddílu v Jakobeny. S oddílem operoval v blízkosti města Piare. Koncem měsíce června 1918 odejel zpátky do Svojsína po dvouleté vojenské službě, za kterou mu co by veliteli byl udělen zlatý záslužný kříž.²⁰⁷ Po dobu jeho nepřítomnosti vedl školu Rudolf Rosam.²⁰⁸

V prvních dvou letech války se více než jindy dbalo na správný průběh a velkolepost oslav jmenin císaře Františka Josefa a zesnulé císařovny Alžběty. Společně se školou se

²⁰⁴ Školní kronika německé školy ve Svojsíně, školní roky 1914 – 1918.

²⁰⁵ „Rekruti ve věku 18 let byli doprovázeni k nádraží hudbou, školní mládeží a prapory. V této době se stává, že školáci hrají svým otcům coby rekrutům!!!“ (překlad autor) Citováno ze školní kroniky obecní školy ve Svojsíně, školní rok 1915/1916.

²⁰⁶ „Reserveroffiziersschule“

²⁰⁷ „das goledene Verdienstkreuz“

²⁰⁸ Školní kronika německé školy ve Svojsíně, školní rok 1917/1918.

předvedli i místní hasiči a deklaroval se význam tohoto dne. Pouto mezi císařem, vlastí a státem, tzv. „Vaterlandliebe.“²⁰⁹

Dne 21. listopadu 1916 zemřel císař František Josef I. Tuto zprávu přinesl do Svojsína o den později Wilhelm Mally. Vyvěsily se černé prapory a 24. listopadu se sloužila slavnostní zádušní mše. Žáci druhé třídy při ní zazpívali německou duchovní píseň „Voll Vertraue auf Deine Güte.“²¹⁰ Obdobně i v den výročí usednutí Františka Josefa I. na rakouský trůn se konala zádušní mše.

Po celé válečné období se nemuselo přistoupit k omezení výuky z důvodu nedostatku topiva. Až v samém závěru války, v zimě 1917/1918 v únoru se na tři dny přerušilo vyučování. Vyhlásily se tzv. „Holzferien.“ Výuka byla nahrazena v jarních měsících – 4. 4., 23. 5. a 26. 6.

Kromě prvního roku války se výlety nekonaly nebo se o nich školní kronika nezmiňuje.

5.2.3 Škola a republika 1918 - 1938

Konec války s sebou přinesl změnu politické situace, která se promítla do každodenního života společnosti. Vznik samostatného československého státu rozbil monarchii a přeměnil společnost ze stavovsko-občanské na ryze občanskou. „In beiden Klassen wurde mit Verständnis, Liebe und Strenge gearbeitet, um aus den Kindern tüchtiger Republikaner der chechoslovakischen Republik zu machen.“²¹¹

Změny se dotkly i formálních stránek vyučování. Československé školství vycházelo z tradic školství rakouského, ale postupem doby se muselo přistoupit k úpravám, které by urovnaly rozdíl mezi školstvím českým a slovenským.²¹²

V prvních dvou letech samostatného československého státu byly zachovány začátky a konce školního roku stejně, jako tomu bylo za dob rakouské monarchie. Školní rok začínal v polovině září a končí v polovině července. Od školního roku 1921/1922 se začátek roku posunul na 1. září a konec na 30. červen tak, jak je známe dodnes.

Úpravami prošel i průběh školního roku, který byl v nově vzniklé republice obohacen o nové druhy prázdnin. Od školního roku 1922/1923 se zavedly prázdniny pololetní,

²⁰⁹ vlastenectví, láska k vlasti

²¹⁰ „Plná důvěra v Tvou dobrotu.“

²¹¹ „S oběma třídami bylo pracováno s porozuměním, láskou a přísností, aby se z dětí stali řádní občané Československé republiky.“ (překlad autor) Citováno ze školní kroniky německé školy, školní rok 1918/1919.

²¹² Podrobněji viz. kapitola. 5.1.2

kteřé připadaly na první dva dny v únoru, a vánoční, které trvaly po celou dobu vánoční, tj. od Božího hođu vánočního až do Tří králů.²¹³

Obdobně jako za dob rakouské monarchie se první i poslední školní den chodilo na mši do kostela. Výuka náboženství jako jednoho ze školních předmětů přetrvala i nadále. Školní kronika se zmiňuje o zkouškách z náboženství, které se konaly jedenkrát do roka. Oproti předválečné době ale nebylo ve škole povinné absolvování prvního svatého přijímání a svátosti smíření.

Výuka dívčích ručních prací se vyučovala i nadále. Jedinou změnou v tomto předmětu bylo snížení hodinové dotace z původních 9 hodin za týden na 4 hodiny v roce 1925/1926 a jejich následné mírné navýšení na 6 hodin za týden ve školním roce 1926/1927.²¹⁴

Co dalšího přetrvalo z dob předválečných, byly každoroční vánoční nadílky. Každoročně před vánočními svátky se konala vánoční besídka v jednom z místních hostinců. Děti si připravily program stávající z písní, básní a divadelního představení určeného pro rodiče. To byla první polovina programu. V druhé části byly děti obdarovány dárky různého druhu – oblečením, látkou na šaty, sušeným ovocem, apod.

Stejně jako vánoční besídky a nadílky se na konci každého školního roku okolo poloviny června vypravovaly děti na výlety. Ve srovnání s předválečnou a válečnou dobou, kdy především navštěvovaly blízké okolí obce Svojsín, za éry republiky využívaly toho, že ve Svojsíně byla železniční zastávka, a tak jezdily do vzdálenějších míst, např. Stříbra, Kladrub, Konstatinových Lázní, Mariánských Lázní, Chebu, Františkových Lázní, Karlových Varů.

Vznik republiky s sebou přinesl nové státní svátky a významná výročí. Mezi nejvýznamnější se počítal 28. říjen – Den vzniku samostatné Československé republiky. K oslavám tohoto svátku se obecní škola ve Svojsíně každoročně připojovala. Oslavy probíhaly v rámci školního vyučování.

Podobný charakter měly oslavy narozenin prezidenta T. G. Masaryka.²¹⁵ Po jeho úmrtí v roce 1937 se oslavy přesunuly na datum narození druhé prezidenta Československé republiky, Edvarda Beneše.²¹⁶

Školní charakter měl i další z nových státních svátků, 1. květen. Den matek, který se slavil druhou květnovou nedělí, by se dal spíše nazvat školní akademií pro veřejnost. V porovnání s ostatními svátky neprobíhal v prostředí školní budovy, ale v některém z hostinců. S dětmi byl nacvičen program divadelní s básničkami a písničkami.

²¹³ MORKES, František. *Devětkrát o českém školství*. 1. vyd. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2006. s. 25

²¹⁴ Školní kronika německé školy.

²¹⁵ 7. 3.

²¹⁶ 28. května 1884

Co se týče širšího kulturního záběru dětí, bylo vzpomenuo v průběhu 20. a 30. let 20. století výročí českých i německých osobností, jako např. B. Smetany, F. Schillera, R. Wagnera, úmrtí sv. Václava, apod.

Od školního roku 1923/1924 hojně využívala obecní škola ve Svojsíně možnosti návštěvy kina v nedalekém Stříbře. Filmy, které děti viděly, byly především filmy s cestovatelskou tematikou. První promítaný film nesl název: „Eine Reise durch die Čechoslovakei.“²¹⁷ Další filmy, např. : „Rhein in Vergangenheit und Gegenwart“,²¹⁸ „Ostafrika“²¹⁹ nebo „Sir Shakletons Südpolexpedition“²²⁰ vizuálně zprostředkovávaly dětem z vesnického prostředí, jakým byla svojsínská škola, přiblížení cizích krajin, o kterých by si jen četly nebo povídaly při vyučování.

Ve školním roce 1934/1935 navázala obecní škola na přerušenu tradici stravovacích akcí, vydávání polévek v zimních měsících přespolem dětem, kterou přerušil nedostatek příslušných surovin na její výrobu během válečných let 1914 – 1918. Jako kdysi byla polévka vydávána od ledna až do konce března. Vydáváním polévky byl pověřen opět řídící školy, kterým byl od roku 1928 Karl Plaschka. Finanční záštitu převzal nad tímto projektem spolek rodičů.

Když v roce 1925 vznikla ve Svojsíně česká škola, snížilo to počet žáků navštěvujících německou školu na 40.²²¹ Počet dětí byl i v následujícím školním roce poměrně nízký, 54 dětí a od roku 1927/1928 byla vyjmuta vesnice Pytlav ze svojsínského školního obvodu. Z tohoto důvodu byla od školního roku 1927/1928 zrušena druhá třída a škola se stala jednotřídní. Ovšem od následujícího roku počet žáků opět vzrostl nad 60, což se považovalo za dostatečné na zřízení dvou tříd. Jelikož, ale panovala obava, že tento nárůst je jen dočasný, byla na svojsínské škole zřízena pouze provizorní druhá třída. Definitivní se stala až v roce 1934/1935.

Na počátku 30. let 20. století pojistila školská okresní komise žáky a učitele proti úrazům a nehodám u společnosti Securitas.²²²

V roce 1927 dostala školní budova, která sloužila od roku 1893, novou pokrývku střechy z eternitu. Značnou proměnu prodělalo i vybavení uvnitř školy. Od školního roku 1931/1932

²¹⁷ „Cesta po Čechách“

²¹⁸ „Rýn kdysi a dnes“

²¹⁹ „Východní Afrika“

²²⁰ „Expedice sira Shakletona k jižnímu pólu“

²²¹ K problematice české menšinové školy ve Svojsíně viz kapitola.

²²² Školní kronika německé školy, školní rok 1930/1931.

se mohlo při výuce používat dvou nástěnných posunovacích tabulí a knihovny. Finance na nákup těchto pomůcek poskytla místní školská rada.²²³

Od druhé poloviny 30. let 20. století podle dochovaných záznamů školní kroniky české školy se výuka německé školy dá charakterizovat jako protistátně zaměřená.²²⁴ Za předpokladu, že zde byla jistá míra sepjetí mezi školou a státem, pak tento jev po polovině 30. let mizí. Situace na německé škole ve Svojsíně je jen odrazem vývoje a změn, které proběhly v celé společnosti a především těch, které zasáhly soužití Čechů a Němců ve společném československém státě.

Škola především na vesnici je fenoménem významným z hlediska kulturního života obce. Spolu s dalšími spolky a organizacemi vytváří prostor pro kulturní žití, tzn. pro pořádání akcí nejrůznějšího druhu. Jednak škola pořádala akce školního rázu určené dětem a jednak pořádala např. „Suppenball,“ který měl zajistit finance pro stravovací akce na zakoupení nezbytných surovin. Kulturní směřování obecní školy se odvíjelo od hudebního zaměření jejich učitelů. Žáci spolu se svými učiteli vystupovali při církevních i císařských, později státních slavnostech.

Vývoj mezi lety 1900 – 1938, který obecní německá škola ve Svojsíně prodělala, nebyl nikterak přelomový. Změnilo se státoprávní uspořádání, personální obsazení i počty žáků, ale ve své podstatě se na postavení školy ve vesnickém společenství příliš mnoho nezměnilo. I nadále zůstala nedílnou součástí společenského a kulturního života obce.

5.2.4 Česká menšinová škola ve Svojsíně

Ve Svojsíně žilo na počátku 20. století málo těch, kteří by se hlásili k české, resp. československé národnosti. Podle údajů Národní Jednoty Pošumavské spadal Svojsín do oblasti, kde Češi netvořili ani 10% obyvatel.²²⁵ Jednalo se o profesně poměrně jasně vymezenou skupinu. Většinou to byli zaměstnanci státních drah, četnictvo a další státní úřednictvo.

Po roce 1918 a v následujících 20. letech se zvedal příliv českého obyvatelstva do okrajových oblastí nově vzniklého československého státu. Obdobně tomu bylo i ve Svojsíně.

²²³ Školní kronika německé školy ve Svojsíně, školní rok 1931/1932.

²²⁴ „Školní německá výchova je vyloženě protistátní.“ (překlad autor) Citováno ze školní kroniky české školy, školní rok 1937/1938.

²²⁵ VONDRÁČEK, Karel. *50 let Národní Jednoty Pošumavské: 1884 – 1934*. Praha: Národní Jednota Pošumavská, 1934. s. 27

S rostoucím počtem obyvatelstva hlásícího se k české národnosti se projevil zájem o zřízení české školy.

V roce 1925 byl vypracován přednostou stanice panem Karlem Valentou soupis dětí, které by navštěvovaly českou školu. Ministerstvo školství a národní osvěty této žádosti vyhovělo a 5. srpna 1925 se do Svojšína dostavila komise složená ze členů okresní správy (p. Kozlanský – vládní rada a p. Dr. Václav Müller – úřední lékař), zástupců ministerstva školství a národní osvěty (p. Karel Opatrný), zástupců za obec Svojšíns (p. Petr Kneissl a p. Josef Schrödl) a mluvčí za Čechy ve Svojšíně (p. Josef Margold – úředník státních drah).²²⁶

Komise po jednání s obcí sepsala smlouvu o pronájmu části školní budovy pro českou školu a správcem nově zřízené české menšinové školy ustanovila p. Štěpána Melichara, zastupujícího řídicího učitele ve Vochově.

„Obecní škola s československým jazykem vyučovací ve Svojšíně“²²⁷ byla otevřena ještě v roce 1925 a zanikla až s odtržením československého pohraničí v roce 1938.

Do nově otevřené české školy se ve školním roce 1925/1926 zapsalo 23 dětí. Tento počet je nejvyšší za celou dobu existence²²⁸ české školy ve Svojšíně. Celkově prošlo výukou v české škole na 200 dětí. Po celou dobu existence byla česká škola vždy pouze jednotřídní a průměrně jí navštěvovalo 15 žáků. Toto číslo je zkreslující. V některých letech do české školy chodilo jen 8 dětí, kdežto v roce jejího otevření to bylo 23 dětí. Počet žáků se odvíjel od počtu rodin, které posílaly děti do české školy. Onen pokles žactva v letech po založení české školy způsobil fakt, že mnoho dětí dosáhlo ukončení školní docházky, několik jich přestoupilo na německou školu, některé se odstěhovaly. Je ale nutno také podotknout, že mnoho se jich přistěhovalo a navštěvovalo českou školu.

K problematice etnické příslušnosti dětí, které navštěvovaly českou školu, je poměrně obtížné se vyjádřit. Německá školní kronika píše: „Die tschechische Schule besuchen 23 deutsche Kinder.“²²⁹ Kronika české školy je v tomto ohledu ještě nejasnější. Konstatuje pouze, že „projevil se v českém živlu zájem o zřízení české školy ve Svojšíně.“²³⁰ O národnosti dětí zde není zmínka. Pomoci by mohly údaje ze sčítání lidu z let 1921 a z roku 1930, ve kterých se odráží kvantitativní nárůst počtu těch, kteří se hlásili k české národnosti, ze 17 (1921) na 58 (1930). Tento nárůst souhlasí i se stabilně rostoucím počtem dětí v české

²²⁶ kronika české školy

²²⁷ Oficiální název české menšinové školy ve Svojšíně. Dále jen česká škola.

²²⁸ 1925 - 1938

²²⁹ „Českou školu navštěvuje 23 německých dětí.“ Citováno ze školní kroniky německé školy ve Svojšíně, školní rok 1925/1926.

²³⁰ Citováno ze školní kroniky české školy, školní rok 1925/1926.

škole od 30. let. Oproti prvním letům existence české školy vykazují poslední roky stabilnější počty dětí ve třídách (10 – 20 dětí) než ve srovnání s početně nejhojnějšími prvními lety, které v sobě ale zahrnovaly i silné propady v početním stavu dětí (8 – 23).

Když byla v roce 1925 ve Svojsíně otevřena česká škola, sepsala se s obcí nájemní smlouva o pronájmu části budovy německé školy, kde by fungovala česká škola. Pronajala se tedy jedna třída ve školní budově, která byla vybavena novým nábytkem a učebními pomůckami, oboje zakoupené ministerstvem školství a národní osvěty.

Ve školním roce 1928/1929 se německá škola stala dvoutrídni a tuto nově zřízenou druhou třídu umístila do místnosti, kterou využívala česká škola jako kabinet. Veškeré pomůcky tak byla česká škola nucena uložit do prostor své třídy, kde probíhala výuka. Česká škola zpravila o podmínkách, ve kterých se vyučuje, školský inspektorát v Plzni.²³¹

Školní výbor české školy spolu s odborem Národní Jednoty Pošumavské ve Svojsíně podaly žádost o povolení stavby budovy pro českou školu na ministerstvo školství a národní osvěty. Žádosti bylo vyhověno, ale stavba budovy pro českou školu byla pouze zanesena do seznamu nutných staveb. K samotné stavbě se nikdy nepřikročilo. Hlavním důvodem byly finance, kterých se na stavbu poměrně malé školy nedostávalo. Nicméně na samém konci školního roku 1931 – 30.června – přijela do Svojsína komise, aby jednala o koupi vhodného pozemku pro českou školu. K závěrům se komise nedobrala a jednání vyšlo naprázdno. „Je však již více než jisto, že v několika letech bude stát ve Svojsíně nová, krásná, naše škola,“ píše v školní kronice učitel Vladimír Chalupný.

V říjnu 1932 se jednalo již o zakoupení budovy pro českou školu. Navrhované objekty však byly označeny za nevyhovující. „Dočkáme se vůbec, bychom byli ve své vlastní budově?“ dočítáme se ve školní kronice.

Ve školním roce 1933/1934 nebylo jednání o koupi pozemku pro českou školu uzavřeno. V následujícím školním roce (1934/1935) byl zakoupen pozemek určený pro stavbu budovy české školy za 30.000 Kč. Finanční prostředky poskytl odbor Národní Jednoty Pošumavské v Plzni.

I přesto se až do roku 1938, kdy škola zanikla, nezačalo se stavbou budovy. Pozemek byl ve školním roce 1935/1936 pronajat místním Čechům za roční nájem 500 Kč.²³²

Hlavním hybatelem a jednatelem v otázce postavení nové budovy určenou pro potřeby české školy ve Svojsíně nebylo tehdejší ministerstvo školství a národní osvěty ale odbor Národní Jednoty Pošumavské v Plzni²³³ ve spolupráci s Ústřední maticí školskou.

²³¹ Školní kronika české školy, školní rok 1928/1929.

²³² kronika české školy

²³³ dále jen NJP

Ministerstvo samozřejmě mělo rozhodovací pravomoce a vrchní dozor, ale prostředky na vytvoření hmotného zázemí poskytla právě NJP, která zakoupila pozemek a která měla podle dostupných pramenů v úmyslu financovat samotnou stavbu školní budovy. Proč se nepřikročilo v následujících letech k zahájení stavby objasňuje monografie vydaná samotnou NJP z roku 1934.²³⁴ Důvod byl prostý: nedostatek financí. Plzeňský odbor NJP ve 30. letech financoval stavbu škol a mnoha dalších budov (knihovny, divadla, obytné domy, atd.) v celém svém území a nezbyly volné prostředky, které by pokryly stavbu relativně malé školy pro relativně malý počet dětí.

I když se NJP nepodařilo uvolnit dostatečné množství financí na stavbu nové budovy, angažovala se jinak. Od samého vzniku, až do ukončení existence české školy ve Svojsíně každoročně NJP poskytovala finance určené pro tzv. „vánoční nadílku“, kterou děti obdržely před vánočními svátky. Finance poskytoval buďto místní odbor NJP v Plzni, nebo přímo odbor NJP pro Svojsín a okolí.²³⁵ NJP, případně její místní odbory, nebyly jedinými donátory. Vedle již jmenovaných odborů NJP pravidelně přispívala i Vlastenecko-dobročinná obec Baráčníků ve Svojsíně²³⁶ nebo XII župa Baráčníků v Plzni, ženským odborem Ústřední matice školské v Plzni a Obecní školou na Vinohradech, jejíž žáci posílali „vhodné vánoční dárky.“²³⁷

V prvních letech se nadílka skládala především z potravin (ovoce, ořechy, fíky, cukroví) . Později i obuví, již ušitým šatstvem, látkou na šaty, punčochami nebo kapesníky. Součástí vánoční nadílky byla i vánoční besídka, kde účinkovaly děti samotné. Děti přednesly básničky, písničky a zahrály dramaticky ztvárněné scénky. V mnoha případech se vánoční nadílka a besídka konala společně s okolními školami v Lomu a Ošelíně. Tato nadílka-koleda byla považována společenskou událost nejenom v tom smyslu, že se setkávali rodiče dětí mezi sebou, ale že docházelo k setkání i mezi místním českým obyvatelstvem.

Každoročně ke konci školního roku se konal školní výlet po většinou do blízkého okolí. Výjimkou byl školní rok 1926/1927, kdy se děti podívaly do Prahy. Školní výlety se pořádaly společně s českými školami v Lomu, Ošelíně a Černošíně. Mezi svojsínskou, lomskou a ošelínskou školou vzniklo za tímto účelem Sdružení správy škol ve Svojsíně, Lomu a Ošelíně. Důvody, které vedly ke společným výletům škol, byly především ekonomické. Každá ze zmiňovaných škol měla poměrně malý počet dětí a finanční možnosti školy

²³⁴ Karel Vondráček: 50 let Národní Jednoty Pošumavské 1884 – 1934, Praha 1934, Nákladem Národní Jednoty Pošumavské.

²³⁵ Místní odbor Národní Jednoty Pošumavské pro Svojsín a okolí byl založen 30. září 1925. Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing s. 113

²³⁶ Odbor Vlastenecko-dobročinné obce Baráčníků ve Svojsíně byl založen v roce 1926. kronika české školy

²³⁷ Citováno ze školní kroniky české školy, školní rok 1926/1927.

neumožňovaly, aby si školy samy financovaly výlety. Proto tyto tři školy²³⁸ žádaly společně o poskytnutí finančních prostředků různé organizace. Nejčastěji darovala finance NJP v Praze nebo některý z jejích odborů, pak Vlastenecko-dobročinná obec Baráčníků nebo některá z jejích žup či odborů a v neposlední řadě i odbory při Ústřední matici školské. Z dochovaných zápisů se dozvídáme, že děti navštívily nejrůznější lokality převážně z západních Čechách. Výlety se konaly do: Plzně, Prahy, Domažlic, Klenčí, Mariánských Lázní, na Přimdu, Buden, Radyni, Gutštejn nebo Švamberk.

Mezi další každoročně konané či slavené svátky a slavnosti patřily oslavy spojené se založením samostatného československého státu, 28. říjen. Jako pouze školní slavnost se oslavy spojené s 28. říjnem dají označit jen v prvních dvou letech, kdy jedinými účinkujícími byli žáci místní školy a jedinými posluchači jejich rodiče. V následujících letech dostala školní akce nádech celo-společenské, v tomto případě celo-vesnické události. I nadále zde vystupovali žáci se svým programem složeným převážně z přednesu básní a písní. Vedle nich je ale program pravidelně doplňován o hudební produkci v nejrozmanitějším nástrojovém provedení a „vhodných proslovů.“²³⁹ Na oslavách 28.října 1928 neúčinkovaly vůbec žádné děti, „jednak pro malý počet, jednak proto, že většina z nich neumí zpívat. Celý program obstaral zdejší český hudební kroužek.“²⁴⁰ Oslavy se konaly společně s českými školami, tudíž i s českými obyvateli z Lomu a Ošelína.

Jak již bylo řečeno, zprvu měly oslavy ku příležitosti 28. října ryze školní ráz. Vystupovali na nich hlavně místní žáci a i zvolené místo provedení – v budově školy – tento ráz jen dotvářelo. S postupem doby se ale tyto oslavy stále častěji konaly v místním hostinci U Glosauera nebo U Gerstnera a vedle mnoha přítomných Čechů ze Svojšína a okolí se oslav podle dobových zpráv účastnili i mnozí obyvatelé německé národnosti. Nezanedbatelný vliv měl i fakt, že kromě české školy se na oslavách podílel i odbor NJP ve Svojšíně a okruh lidí zainteresovaných na této akci se rozšiřoval. Několik řádek ze školní kroniky: „Před započítím oslavy přednesl hodný proslov český farář P. Wolfgang Míšek z Damnova českoněmecky, poněvadž se obecnstvo skládalo většinou z národnosti německé, které bylo programem velmi spokojeno.“²⁴¹ „Obecnstva sešlo se dosti i z řad německých.“²⁴²

Vedle oslav vzniku Československa se slavnou událostí staly i narozeniny²⁴³ prvního československého prezidenta, T. G. Masaryka. I tyto oslavy byly pojímány a chápány

²³⁸ V některých letech bez přítomnosti české školy v Černošíně.

²³⁹ Citováno ze školní kroniky české školy, školní rok 1927/1928.

²⁴⁰ Citováno ze školní kroniky české školy, školní rok 1928/1929.

²⁴¹ Citováno ze školní kroniky české školy, školní rok 1927/1928.

²⁴² Citováno ze školní kroniky české školy, školní rok 1933/1934.

²⁴³ T. G. Masaryk se narodil 7.března 1850.

v podobném duchu, jako oslavy vzniku samostatného státu. Provázanost a souvztažnost se vznikem samostatného státu je zřejmá. I tato akce prošla obdobným vývojem, jako 28. říjen. Ze školní akce pořádané primárně pro české obyvatelstvo se stal podnik určený pro širokou veřejnost. Zajímavostí je, že finanční výtěžky z této akce byly určeny pro místní školní výbor. „Průvod vyšel od školy, prošel celou obcí a skončil se opět u školy. Ku konci proslovil loyální řeč německý řídicí učitel p. K. Plaschka a za Čechy p. J. Dočekal.“²⁴⁴ „87. narozeniny našeho tatíčka Osvoboditele byly důstojně oslaveny společnou akademií Čechů a Němců. ... V závěru akademie byly zapěny státní hymny v německém znění.“²⁴⁵

Když v roce 1937 T. G. Masaryk zemřel,²⁴⁶ na znamení smutku se nevyučovalo. Oslava jeho narozenin se v následujícím roce 1938 i přesto konala, ale pouze ve třídě a spíše jako vzpomínková akce.

Na narozeniny²⁴⁷ druhého prezidenta republiky, Edvarda Beneše, se také slavily. Jejich ráz v roce 1937 se nesl ve stejném duchu, jako u oslav narozenin T. G. Masaryka. V následujícím roce 1938 byly vzpomenuy v mnohem komornější podobě.

Vedle svátků vztahujících se k československé státnosti²⁴⁸ se slavila i řada svátků a výročí, jež se vztahovala ke kulturním dějinám nejen českého, ale i německého národa. Jednalo se o výročí úmrtí Františka Palackého a Johanna Wolfganga Goetha.

Od roku 1931 probíhalo povinné očkování dětí. První žáci byli očkovaní již v roce 1926, pak následovala až do roku 1931 pauza.

V průběhu zimních měsíců se konala stravovací akce. V některých letech pro všechny, v jiných jen pro přespolní tzv. „stravovací akce.“ Děti dostávaly zadarmo, případně za menší finanční obnos polévku jako oběd. Akce tohoto typu se objevuje poprvé ve školní kronice v zimě 1930/1931, přetrvává až do roku 1934, aby se v závěrečném roce existence školy – 1937/1938 – objevila naposledy. Finanční prostředky poskytoval odbor Národní Jednoty Pošumavské ve Svojšíně, místní školní výbor a místní odbor Vlastenecko-dobročinné obce Baráčníků ve Svojšíně.

V zápisech školní kroniky pocházejících ze školního roku 1937/1938 se autor zápisu²⁴⁹ vyslovuje i k tehdejší politické situaci v místním zastupitelstvu a k celkové náladě ve vesnickém společenství. Co se týče místního zastupitelstva, je zdůrazněno jeho sepětí s politickou stranou SDP. „...ubíralo se obecní zastupitelstvo na slavnostní mši svatou.

²⁴⁴ Citováno ze školní kroniky české školy, školní rok 1929/1930.

²⁴⁵ Citováno ze školní kroniky české školy, školní rok 1936/1937.

²⁴⁶ T. G. Masaryk zemřel 14.zář 1937.

²⁴⁷ Edvard Beneš se narodil 28. května 1884.

²⁴⁸ Vedle oslav narozenin československých prezidentů a oslav vyhlášení samostatného československého státu bylo několikrát připomenuto i výročí bitvy u Zborova a také památka úmrtí Milana Rastislava Štefánika.

²⁴⁹ Tento zápis pořídil učitel Jan Budík.

Před tím byl vyvěšen na obecním úřadě prapor SDP. Ten však ihned musil starosta odstranit.²⁵⁰ Také je poukázáno na situaci a celkové klima v německé obecní škole ve Svojsíně. Pedagogický sbor německé školy stojí v opozici vůči československému státu a v tomto duchu i působí na své školáky. „Školní německá výchova je vyloženě protistátní. Zakázané písně, provolání „Heil,“ zdravení německým pozdravem a jiné způsoby jsou projevy německé mládeže.“²⁵¹

Ve sledovaném časovém horizontu let 1925 – 1938 od doby vzniku samostatné české menšinové školy ve Svojsíně až do doby, kdy politická situace přerušila soužití zdejšího společenství, se česká škola nezasloužila jen o vzdělávání česky mluvících dětí v jejich rodném jazyce, ale stala se i jednou z nositelek české, resp. československé státnosti. Fungovala jako jeden z nevýraznějších integračních prvků mezi českou a německou složkou obyvatel ve Svojsíně, protože podle citovaných zápisů ve školní kronice se Češi a Němci společně setkávali nejen při školních vystoupeních dětí, ale postupem času i při oslavách státních svátků, např. 28. října nebo narozenin prezidenta. Školní docházku v ní absolvovalo i několik dětí německé národnosti. Neméně významná je i skutečnost, že škola symbolizovala pro českou menšinu v majoritně německém prostředí vzájemnou soudržnost, budoucnost a sepětí s československým státem.

²⁵⁰ Citováno ze školní kroniky české školy, školní rok 1937/1938.

²⁵¹ Citováno ze školní kroniky české školy, školní rok 1937/1938.

6 Spolkový život ve Svojsíně

Kulturně-společenský život ve vesnici Svojsín se skládal z několika spolků a organizací různé povahy. Prostor pro konání společenských akcí vytvářela jednak škola jak její česká, tak i německá část a jednak samotné vesnické společenství. Oslavy, akce a slavnosti, které pořádala škola a které přesahovaly školní rámec, jsou blíže popsány v kapitole zabývající se školstvím na vesnici.²⁵² Na následujících stránkách jsou popsány ty organizace a spolky, které nabízely vesnickému společenství příležitost a prostor ke společnému setkávání a ke kterým se dochovaly zápisy a záznamy o jejich vlastní, případně ve zprostředkované podobě (zmínky ve školních kronikách nebo obecní kronice). Z tohoto důvodu pojednává tato kapitola jen o dvou spolcích na vesnici Svojsín.

Je samozřejmé, že podobných spolků fungovalo na vesnici vícero ale pouze k těmto bylo možno dohledat některé další informace o jejich konkrétní činnosti ve vesnickém dění. Proto je zde na místě alespoň na okraj zmínit ty, o nichž víme jen to, že existovaly.

Jednou z takových organizací byl místní odbor Vlastenecko-dobročinné obce Baráčníků ve Svojsíně. Školní kronika české školy²⁵³ se o tomto odboru zmiňuje v souvislosti s pořádáním loutkového divadla pro děti z českých menšinových škol v okolí v roce 1926.

Dalším spolkem nebo spíše zájmovou skupinou byly hudební kroužky, o kterých také víme díky školním kronikám české i německé školy. Tyto hudební kroužky zajišťovaly hudební program při oslavách Dne matek, císařských jubileí, oslavách republiky, atd.

6.1 Národní Jednota Pošumavská

Vznik Národní Jednoty Pošumavské (dále jen NJP) úzce souvisí s národnostní problematikou 80. let 19. století v rakouské monarchii. Na základě sčítání z roku 1880, kdy se zjišťoval obcovací jazyk, se alespoň částečně vyjasnilo národnostní složení v česko-německých smíšených oblastech.²⁵⁴

Německá strana na podporu „německého živlu“ ve smíšených oblastech přistoupila k založení spolku s názvem „Schulverein,“ který, jak název napovídá, se primárně zaměřoval

²⁵² Viz kapitola 5

²⁵³ Školní kronika české školy, školní rok 1926/1927.

²⁵⁴ VONDRÁČEK, Karel. *50 let Národní Jednoty Pošumavské: 1884 – 1934*. Praha: Národní Jednota Pošumavská, 1934. s. 173; KÁRNÍK, Zdeněk.(ed.) *K novověkým sociálním dějinám českých zemí II. Z dob rakouských a předlitavských (1848 – 1918)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. s. 100

na podporu německého školství v těchto oblastech. Reakcí české strany na postup strany německé bylo vytvoření spolku s obdobnou náplní, tzv. Ústřední matice školské“ v roce 1882. Ústřední matice školská měla na starost organizaci českého školství ve smíšených oblastech.

Význam školství ve smíšených oblastech byl zřejmý jak české, tak i německé straně. Škola ve smíšených oblastech měla silný vliv na budoucí národnostní cítění dětí ze smíšených rodin a z jazykově smíšeného prostředí. Němci proto založili spolek, který se přímo zabýval podporou německého školství a německého národního cítění ve smíšených nevyhraněných oblastech. Spolek se jmenoval Böhmerwaldbund a, jak název na povídá, jeho úsilí se zaměřovalo především na oblast Šumavy.²⁵⁵

Češi reagovali opět založením spolku obdobného zaměření Národní Jednoty Pošumavské primárně se záběrem na území jižních a západních Čech. Zakládajícími členy byli: PhDr. František Houdek (první starosta NJP), PhDr. Antonín Decker (první jednatel), prof. František Nekut (člen prvního výboru) ad. Slavnostní zahájení se uskutečnilo v Praze v Měšťanské besedě.²⁵⁶

V svolání stálo: „Národní Jednota pošumavská obrala si za účel uhájiti ohrožené národní i hmotné zájmy českého jihu a západu a působiti k národnímu i hmotnému povznesení těchto krajin.“²⁵⁷

Mezi hlavní cíle NJP patřilo „zvelebení rolnictví, řemesel, průmyslu a obchodu zvláště; pořádáním přednášek, schůzí, výletů, výstav a slavností národních; vydáváním a rozšiřováním spisů; zakládáním knihoven a peněžních závodů ...“²⁵⁸

Rozsah území, kde měla NJP působit, byl především jih a západ Čech. Konkrétně kraje budějovický, plzeňský, písecký a tábořský a k tomu se přidružily jednotlivé odbory ve středních Čechách, jako byly např. Karlín, Smíchov, Vinohrady, Vršovice, Český Brod, Chrudim, Kolín, Mělník a Slaný v Čechách a Přerov a Hruškov ve Slezsku. Postupem době některé odbory zanikly, např. v Brodě, Chrudimi, Přerově a Hruškově.

NJP byla příspěvkovou organizací a v prvních letech po svém vzniku čítala její členská základna okolo 10.000 členů sdružených ve 232 odborech.²⁵⁹

Protože NJP a Ústřední matice školská měla některé společné zájmové oblasti, bylo nutné vymezit si vzájemné pole působnosti, aby v některých oblastech tyto spolky spolu nesoupeřily a v jiných ani jedna z nich nefungovala. Hlavní styčnou plochou jak NJP, tak i Ústřední

²⁵⁵ VONDRÁČEK, Karel. *50 let Národní Jednoty Pošumavské: 1884 – 1934*. Praha: Národní Jednota Pošumavská, 1934. s. 173

²⁵⁶ ibidem

²⁵⁷ ibidem

²⁵⁸ ibidem

²⁵⁹ Z nich 52 odborů nevešlo v činnost. VONDRÁČEK, Karel. *50 let Národní Jednoty Pošumavské: 1884 – 1934*. Praha: Národní Jednota Pošumavská, 1934. s. 174

matice školské byla podpora a zakládání českého školství ve smíšených oblastech. Dohoda nakonec byla následující: Ústřední matice školská bude zřizovatelem základních škol v „národnostně ohrožených oblastech“,²⁶⁰ NJP bude mít na starost zakládání odborného školství v těchto oblastech a k tomu bude doplňovat činnost Ústřední matice školské tam, kde její činnost nezasahovala.

Jak je zřejmé, tak se NJP nezabývala pouze českým školstvím. Vedle těchto aktivit podporovala domácí a domácí výrobu, turistiku, zemědělství a tradiční řemesla, udělovala stipendia, zakládala knihovny, pořádala přednášky a výstavy, poskytovala finanční prostředky na ošacení školní mládeže, školní pomůcky, vánoční nadílky, stravovací akce a na každoroční výpravy do Prahy, aby se v dětech pěstovala „národní výchova a vzrůstalo národní sebevědomí“.²⁶¹

Od svého vzniku spolupracovala v pořádání akcí a ve finančních sbírkách NJP s Obcí baráčníků.

Záznamy o NJP uvádějí, že od roku 1900 NJP napomáhá Ústřední matici školské ve zřizování školních budov. Po vzniku samostatné Československé republiky pak NJP spolupracuje s ministerstvem školství a ve smíšených oblastech má na starost soupisy školou povinných českých dětí, spolu se zápisy o počtech českých škol.²⁶²

6.1.1 Místní odbor NJP v Plzni – Plzeňský odbor NJP

Odbor NJP v Plzni byl založen 15. listopadu 1884 Františkem Schwarzem. Hlavním cíle NJP v plzeňském kraji bylo „zamezit germanizaci a uchovat český ráz“²⁶³ vesnic na Stříbrsku. Jednalo se o vesnice Sulislav, Sytno, Vranov, Svinná a Butov. Po přistěhování se českých dělníků do blízkosti vesnice Nýřany, kde se začalo s těžbou uhlí, se záběr rozšířil i na tuto oblast.

Veškeré školy v této oblasti byly pouze v německém vyučovacím jazyce. Prvních 10 let se úsilí odboru NJP koncentrovalo především na Stříbrsko. Ale i přes tuto snahu se v případě vesnice Vranov nepodařilo uchovat její „český ráz.“ Vranov postihl na konci 19. století

²⁶⁰ cit. VONDRÁČEK, Karel. *50 let Národní Jednoty Pošumavské: 1884 – 1934*. Praha: Národní Jednota Pošumavská, 1934., s. 201

²⁶¹ VONDRÁČEK, Karel. *50 let Národní Jednoty Pošumavské: 1884 – 1934*. Praha: Národní Jednota Pošumavská, 1934. s. 211

²⁶² ibidem; KÁRNÍK, Zdeněk.(ed.) *K novověkým sociálním dějinám českých zemí II. Z dob rakouských a předlitavských (1848 – 1918)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. s. 101

²⁶³ VONDRÁČEK, Karel. *50 let Národní Jednoty Pošumavské: 1884 – 1934*. Praha: Národní Jednota Pošumavská, 1934. s. 212

rozsáhlý požár. Po tomto požáru začali do Vranova přicházet němečtí obyvatelé z blízko ležícího Stříbra.

Již před založením odboru NJP v Plzni se v tomto okrese angažovala Ústřední matice školská, které se podařilo založit v roce 1882 české školy v Sulislavi a Vranově a o dva roky později, tedy 1884, v Nýřanech a Dobřanech.²⁶⁴

Místní odbor NJP v prvních letech své existence spolupracoval s Ústřední maticí školskou v péči o české školství. Poskytoval totiž českým školám finanční podporu.

Jak již bylo výše zmíněno, nezabývala se NJP jen otázkou českého školství. Místní odbor NJP v Plzni pořádal národní oslavy, stavěl národní domy, domy pro státní zaměstnance i rodinné domy. Odbor NJP v Plzni úzce spolupracoval s odborem Matice školské v Plzni a se Sdružením žen odboru Matice školské v Plzni, především jednou z jejích poboček – Obcí vinohradskou. Sdružení žen odboru Matice zajišťovalo vánoční nadílky pro děti z českých škol a také zvalo a pořádalo výlety do Prahy.²⁶⁵

Místní odbor NJP měl na území plzeňského kraje celkem 75 další pododborů, z čehož se 58 nalézalo v národnostně smíšených obcích²⁶⁶ a 17 v národnostně českých.²⁶⁷

Ve stříbrském okrese vystavěla a podporovala NJP spolu s Maticí školskou obecné školy s českým vyučovacím jazykem v Černošíně, Kladrubech, Kostelci, Lomu, Ošelíně, Svojsíně a Těchlovicích. V Černošíně, Kladrubech a Ošelíně existovaly při tamních obecných školách mateřské školky pro děti Čechů. Ve Stříbře se NJP podařilo zřídit českou měšťanskou školu.

6.1.2 Místní odbor NJP pro Svojsín a okolí

30. září 1925 byl ve Svojsíně založen odbor NJP pro Svojsín a okolí.²⁶⁸ Ze školní kroniky české školy z let 1925 – 1938 se dozvídáme, že za podpory místního odboru NJP byla podána žádost na ministerstvo školství a národní osvěty, aby se pro českou školu postavila vlastní

²⁶⁴ VONDRÁČEK, Karel. *50 let Národní Jednoty Pošumavské: 1884 – 1934*. Praha: Národní Jednota Pošumavská, 1934. s. 455

²⁶⁵ ibidem

²⁶⁶ Jednalo se o následující vesnice: Bezručice, Blatnice, Bor, Brod nad Tichou, Číhaná, Čemíny, Černošín, Dobřany, Holýšov, Honezovice, Hradec, Chodová Planá, Chotěšov, Chotíkov, Chrančovice, Josefova Huť, Kladruby, Konstantinovy Lázně, Kostelec, Kozolupy, Kunějovice, Myslinka, Nýřany, Pavlův Studenec, Planá, Plešnice, Pňovany, Přestavky, Přimda, Rochlov, Robčice, Rozvadov, Dolní Sekyřany, Stod, Stříbro, Sulislav, Svojsín, Šlovice, Tachov, Touškov Město, Kamenný Újezd, Újezd nad Mží, Úherce, Nová Ves, Vranov, Vstíš, Všeruby, Zahrádka, Záluží a Zbůch. VONDRÁČEK, Karel. *50 let Národní Jednoty Pošumavské: 1884 – 1934*. Praha: Národní Jednota Pošumavská, 1934. s. 458

²⁶⁷ Jednalo se o následující vesnice: Bolevec, Dnešice, Dolní Bělá, Doubravka, Chlumčany, Křimice, Ledce, Nekmíř, Nevřeň, Starý Plzenec, Plzeň, Radčice, Skvrňany, Tlučná, Trnová, Vejprnice a Vochov. ibidem

²⁶⁸ VONDRÁČEK, Karel. *50 let Národní Jednoty Pošumavské: 1884 – 1934*. Praha: Národní Jednota Pošumavská, 1934. s. 459

školní budova. Doposud totiž výuka české školy probíhala v budově německé školy. V polovině 30. let 20. století byl díky poskytnutí finančních prostředků odborem NJP v Plzni zakoupen pozemek, kde by se v budoucnosti postavila školní budova, ale se stavbou se do roku 1938 nezačalo a po dobu, kdy se jednalo o finance na stavbu samotnou, byl pozemek pronajmut.²⁶⁹

Vedle tohoto hmotného úsilí o podporu české školy ve Svojsíně, se místní odbor NJP spolu s dalšími organizacemi (Vlastenecko-dobročinná obec Baráčníků, Ústřední matice školská) podílely na pravidelné každoroční „vánoční nadílce,“ která se skládala z různých druhů sušeného ovoce a v pozdějších letech k nim přibýlo i ošacení, případně látka na šaty.

Prostřednictvím NJP navázala česká škola ve Svojsíně vztahy s Obecní školou na Vinohradech. Děti z Vinohrad připravily dětem ze Svojsína „vhodné vánoční dárky,“ jak o tom informuje česká školní kronika z roku 1926/1927. Na Vinohrady také směřoval školní výlet do Prahy podniknutý v červnu 1927.

Místní odbor NJP ve Svojsíně se v letech následujících po svém vzniku v roce 1925 podílel na oslavách spojených se státním svátkem vzniku samostatné Československé republiky. Jak již bylo zmíněno v kapitolách pojednávajících o českém a německém školství ve Svojsíně,²⁷⁰ měl svátek vyhlášení nezávislosti zprvu charakter školních oslav. Až postupem doby se z něj stal svátek, kterého se účastnila široká vesnická společnost. Ani farní ani obecní kroniky se nezmiňují o tom, jak tyto oslavy probíhaly.

Mnohem podrobnějším pramenem jsou pro nás v tomto směru záznamy školních kronik. Kronika německé obecní školy ve Svojsíně označuje tyto oslavy jako školní vzpomínkové akce, při nichž byl dětem vysvětlen význam svátku.²⁷¹

Nejpodrobnější informace, na jejichž základě se dá následně vysledovat, jak se tento svátek posouval ze školní akce do celo-vesnických oslav, poskytují záznamy školní kroniky české školy. Tento posun lze vysvětlit jednak velkým množstvím dětí německé národnosti, které navštěvovaly českou školu a na které se při oslavách chodili dívat rodiče, a jednak rostoucím zájmem německé složky obyvatelstva o akce tohoto typu. Vesnice nabízela podstatně omezenější možnosti kulturního života než na příklad město, kde bylo možno si vybírat z jednotlivých akcí. Do jaké míry tedy je možné vysvětlovat početní nárůst obyvatel německé národnosti na oslavách samostatného československého státu příkonem nebo identifikací s Československou republikou a do jaké jen pouhým lidským zájmem, není možné na základě předložených pramenů s jistotou tvrdit.

²⁶⁹ Školní kronika české školy, školní rok 1928/1929.

²⁷⁰ Podrobněji viz kapitola 5.2.3 a 5.2.4

²⁷¹ Školní kronika německé školy, školní roky 1919 – 1938.

V roce 1935 oslavil místní odbor NJP ve Svojsíně 10 let od svého založení. O tom, že se akce konala, svědčí jen jeden záznam ze školní kroniky zdejší české menšinové školy.²⁷² Nic podrobnějšího o samotném průběhu není dochováno ani v obecní kronice, ani v jiných zkoumaných pramenech.

6.2 Dobrovolní hasiči ve Svojsíně

Sbor dobrovolných hasičů ve Svojsíně byl oficiálně založen v 80. letech 20. století.²⁷³ Ovšem již před tímto datem uvádí obecní kronika, že zde existoval v blíže nespecifikované podobě jeho předchůdce.²⁷⁴

Záznamy vypovídají, že v roce 1830 byla zakoupena místním panstvem, baronem Clemensem Juncker Bigatto hasičská stříkačka, která byla zhotovena v Klatovech.²⁷⁵ Jednalo se o jednoválcový tlakový stroj s ústím hadice 20 mm a dosahem 20 m. Hasičská stříkačka byla umístěna na otáčivém válci usazeném na čtyřkolém voze s možností koňského zápřahu. Poprvé byla tato stříkačka použita během zásahu proti požáru ve Svojsíně na domech č. 51 a 52.²⁷⁶

V roce 1888 bylo přistoupeno k založení sboru dobrovolných hasičů ve Svojsíně. Prvním velitelem byl správce svojsínského panství Otto Firbas. Zakládajícími členy byli: Anton Glosauer (mlynář), Franz Gerstner (hostinský), Johann Hochmuth (zaměstnanec na panství), Andreas Steiner (majitel hospodářství), Johann Schrödl (majitel hospodářství), Josef Steiner, (majitel hospodářství), Johann Wurm (kovářský mistr), Peter Příbul, (zámečník), Lorenz Kulhanek (hostinský), Johann Lippert (sedlák), Wenzel Wurm (kovář na Nynkově), Andreas Gröschl (železniční hlídač), Ignaz Kohn (obchodník), Wenzel Gerstner (sedlák), Michl Ziegler (zedník na Nynkově), Lorenz Nowak (majitel hospodářství na Nynkově) a Franz Schuster (majitel hospodářství na Nynkově).²⁷⁷

Díky dochovaným povoláním jednotlivých zakládajících členů je možno vidět socio-profesní skladbu dobrovolných hasičů. V drtivé většině se jednalo o místní elitu – živnostníci (kováři, zámečník, zedník), majitelé hospodářství, statkáři, mlynář, obchodníci a hostinští. Jednalo se o spolek, který splňoval v rámci obce hned několik podmínek. Jeho prvotní

²⁷² Školní kronika české školy, školní rok 1935/1936.

²⁷³ Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing s. 108

²⁷⁴ Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing s. 66

²⁷⁵ Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing s. 108

²⁷⁶ ibidem

²⁷⁷ ibidem

povinností bylo i nadále aktivně pomáhat při hašení požárů ve Svojsíně a v jeho okolí. Vedle toho se dobrovolní hasiči stali v rámci vesnického kulturně-spoločenského života v jistém smyslu „prestížní společností.“

Oblast, kde všude zasahovali dobrovolní hasiči, přesahovala rámeček obce Svojsín. Doklady z pozdější doby (z roku 1920)²⁷⁸ uvádějí, že během existence hasičského sboru bylo běžnou praxí zasahovat i v sousedních vesnicích a městech, když bylo zapotřebí. Hasiči ze Svojsína pomáhali při hašení požárů ve Střibře, Ošelíně, Otročině, Ostrovcích, Pytlově, Řebří, Lomu, Černošíně a na Holýně.²⁷⁹

Nově ustanovenému hasičskému sboru byla 6. října 1889 zakoupena nová vodní stříkačka E. M. Qual zhotovená firmou Reginald Czermak z Teplic. Pořizovací cena byla 305 zlatých a 17 krejcarů.

Počátkem 20. století, 16. května 1905, byla pořízena nová požární stříkačka v hodnotě 1000 korun. Stroj sestrojila firma Flader se sídlem v Sorgenthal.²⁸⁰ Záznamy z obecní kroniky popisují tuto stříkačku jako stříkačku s odpružením.²⁸¹

Z vývoje a činnosti sboru dobrovolných hasičů se pro následující roky mnoho informací kromě zpráv o požárech a jejich následném hašení nezachovalo. Dobrovolní hasiči fungovali i nadále. Tento fakt dokumentuje fotografie dobrovolných hasičů ve Svojsíně v uniformách datovaná do 10. let 20. století.

²⁷⁸ Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing s. 108

²⁷⁹ ibidem

²⁸⁰ Černý Potok

²⁸¹ Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing s. 110

7 Závěr

Záměrem předložené diplomové práce bylo vytvořit historicko-etnografickou studii, která by vycházela z dochovaných archivních pramenů a která by zachycovala vývoj obce Svojsín mezi lety 1900 – 1938.

Vývoj obce z hlediska kulturně-historického naráží na nedostatek zachovaného materiálu. Dochovaná farní kronika a Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing umožňují rekonstruovat „velké“ události jak přímo v obci samotné, tak i události celospolečenské a jejich dopad na dění ve vesnici. Ovšem jen ve velmi omezené míře dovolují nahlédnout do všedního každodenního běhu života místních obyvatel. Události, které byly důležitým impulzem pro další rozvoj vesnice a které s sebou přinášely „pokrok“, např. stavba železnice a nádražních budov, stavba mostu nebo zavedení elektřiny do obce, jsou zdokumentovány poměrně podrobně, ale „pokrok“ a změny v předmětech denní potřeby tyto prameny nezachycují. V rámci jen těchto pramenů není možný ani detailnější průzkum doby související se vznikem samostatné Československé republiky a s následnými nepokoji v pohraničí v letech 1918/1919. Prameny o tomto období mlčí, kromě zmínky o vzniku nového státu v roce 1918. Pro toto časové rozmezí 1900 - 1938 se jako nejvíce přínosná jeví kronika obecně školy, která se alespoň v minimální míře vyjadřuje ke konci války a vzniku republiky, ovšem o následných událostech nehovoří nic.

Obdobná problematika se také vztahuje na kapitolu související se spolky ve vesnické komunitě. Pro spolkový život se dochovaly pouze zmínky v kronikách školních, obecní a farní. Vlastní záznamy jednotlivých spolků o činnosti během let 1900 – 1938 by byly přínosem pro další bádání v této problematice, protože by vypověděly mnoho o socio-profesní a národnostní skladbě svých členů, a tím i o celkovém obrazu vesnice. Nicméně se ale nezachovaly.

Populační vývoj obce Svojsín v letech 1900 – 1938 mohl být díky informacím z různých zdrojů zmapován poměrně podrobně. Pro zkoumané období se dochovaly jen sčítací archy z roku 1921, které umožnily nastínit socio-profesní skladbu obce a ekonomickou činnost jednotlivých pohlaví s ohledem na jejich národnost.

Během let 1900 – 1938 zaznamenal Svojsín kvantitativní nárůst obyvatel i obytných domů. Tento jev souvisí především s hospodářskými podněty, které s sebou přinášela stavba železnice. I tato problematika by si zasloužila podrobnější bádání.

Národnostní skladba obyvatelstva zaznamenala ve sledovaném období 1900 – 1938 jisté změny. Od roku 1900, kdy se ve Svojsíně nikdo nepřihlásil k české národnosti, se v roce 1930

setkáváme s 58 osobami, které se hlásí k české, resp. k československé národnosti. O socio-profesní skladbě české skupiny ve Svojsíně se dozvídáme ze sčítacích archů z roku 1921. Ani v jednom případě se nejednalo o osoby, které by měly ve Svojsíně domovskou příslušnost, případně, že by se ve Svojsíně narodily. Tento jev souvisí s úsilím republiky o posílení českého vlivu v německých okrajových částech republiky a tato teorie v případě Svojsína souhlasí i po stránce socio-profesního začlenění Čechů v obci.

Nejbohatší pramenná základna se dochovala k vývoji školství v obci Svojsín. Kroniky německé a české školy, které svým rozsahem pokrývaly celé sledované období, umožnily podrobnou studii zvoleného období s poukazem na vývoj celkového rakouského a později československého školství. Německá obecní škola ve Svojsíně znamenala mezi lety 1900 – 1938 početní úbytek žactva především v důsledku vzniku odchodu dětí na českou menšinovou školu v polovině 20. let 20. století.

Škola poskytovala v rámci vesnice prostor pro vzájemné setkávání a do tohoto prostoru zákonitě „prosakovala“ státní ideologie toho kterého zřízení. Za doby monarchie se obecní škola účastnila oslav císařských narozenin a výročí vlády, za doby republiky narozenin jednotlivých prezidentů. Forma oslav zůstala stejná, ale změnila se jejich obsah a programová náplň.

Na státních svátcích za doby republiky, především v rámci české školy, lze poukázat na změny k charakteru těchto oslav. V prvních letech po vzniku československé republiky vykazovaly tyto slavnosti rysy čistě školních akcí. Postupem doby se ale „prorůstají“ na veřejnost, jednak tím, že opouštějí prostředí školy, a jednak tím, že se jich účastní více obyvatel německé národnosti.

Problematika národnostního soužití Čechů a Němců, kterým tyto dvě skupiny prošly v druhé polovině 30. let, mohla být v této práci na základě dostupných písemných pramenů jen velmi okrajově nastíněna. Pro tuto otázku se zvolené prameny jeví jako nedostačující a další směry bádání v této problematice by měly vycházet především z pramenů osobní povahy (jsou-li dochovány) nebo z rozhovorů s pamětníky.

Cílem předkládané práce bylo zpravovat na základě archivních pramenů zvolenou problematiku a vytvořit tak výchozí pozici pro další bádání v této oblasti.

8 Použitá literatura a prameny

Prameny

SOkA Tachov: Schulchronik 1931-1943

SOkA Tachov: Schulchronik 1918-1932

SOkA Tachov: Pfarrchronik 1840-1973

SOkA Tachov: Schulchronik 1869-1918

SOkA Tachov: Obecní kronika - Příloha k obecní kronice 1913-1975

SOkA Tachov: Sčítací archy z roku 1921 pro obec Svojšín

Gedenkbuch der Gemeinde Schweißing 1929 – 1930 (archiv autora)

Kronika: Obecná škola s československým jazykem vyučovacím ve Svojšíně (archiv autora)

Literatura

BENEŠ, Zdeněk a KURAL, Václav. (ed.) *Geschichte verstehen: Die Entwicklung der deutsch-tschechischen Beziehungen in den böhmischen Ländern 1848 – 1948*. Prag: Pardubice, 2002. 343 s. ISBN 80-86010-66-X.

BERAN, Ladislav Josef. *Odepřená integrace: Systémová analýza sudetoněmecké politiky v Československé republice 1918 – 1938*. 1. vyd. Praha: Pulchra, 2009. 440 s. ISBN 978-80-87377-02-4.

BOHÁČ, Antonín. *Národnost při druhém sčítání lidu*. 1931

BRÜGEL, Johan Wolfgang. *Češi a Němci 1918-1938*. 1. vyd. Praha: Academia, 2006. 450 s. ISBN 80-200-0577-3.

České veřejné školy v uzavíraném území : příspěvek k historii utrpení českých menšin. Praha: Národní Jednota Pošumavská, 1900.

HOENSCH, Jörg. *Ztroskotání spolužití 1918-1939 : Češi, Němci a Slováci v první republice*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1993. 421 s. ISBN 80-7230-725-7.

HRUŠKA, Emil. *Sudetoněmecké kapitoly*. 1. vyd. Praha: Orbis, 2008. 301 s. ISBN 80-5342-645-5.

JENÍK, Zdeněk. (ed.) *Češi a Němci dříve a dnes: Problémy národní identity a vzájemných vztahů Čechů a Němců*. 1. vyd. Krnov: Nakladatelství Open Education, 2000. 222 s. ISBN 80-901974-8-5.

K národnostní problematice českých zemí v 19. a 20 století. Univerzita Karlova, 1977.

KÁDNER, Otakar. *Vývoj a dnešní soustava školství*. 1. vyd. Praha, 1929. 236. s.

KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918 – 1929). I. díl*. 1. vyd. Praha: Libri, 2000. 571 s. ISBN 80-7277-027-6.

- KÁRNÍK, Zdeněk. *České země v éře první republiky (1918 – 1938). Československo a české země v krizi a v ohrožení (1930 – 1935). II. díl*. 1. vyd. Praha: Libri, 2002. 577 s. ISBN 80-7277-031-4.
- KÁRNÍK, Zdeněk.(ed.) *K novověkým sociálním dějinám českých zemí II. Z dob rakouských a předlitavských (1848 – 1918)*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1998. 158 s. ISBN 8071-496-9.
- KAZBUNDA, Karel. *Otázka česko-německá v předvečer velké války*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1995. 477 s. ISBN 80-7184-056-4.
- Komenského slovník naučný. X. díl. Praha, 1938.
- KVAČEK, Robert. *První světová válka a česká otázka*. 1. vyd. Praha: TRITON, 2003. 162 s. ISBN 80-7254-448-9.
- LENDEROVÁ, Milena, RÝDL, Karel. *Radostné dětství? Dítě v Čechách devatenáctého století*. 1. vyd. Praha: Mladá fronta, 2006. 376 s. ISBN 80-7185-647-9.
- Lexikon obcí pro království a země na říšské radě zastoupené zpracováno na základě výsledků sčítání lidu ze dne 31. 12. 1900*. IX. Čechy, Vídeň 1904 vydáno c. k. statistickou ústřední komisí
- MACMILLANOVÁ, Margaret. *Mírotvůrci: Pařížská konference 1919*. 1. vyd. Praha: Academia, 2004. 551 s. ISBN 80-200-1151-X.
- MORKES, František. *Devětkrát o českém školství*. 1. vyd. Praha: Pedagogické muzeum J. A. Komenského, 2006. ISBN 80-901461-6-3.
- Ottův slovník naučný. 24.díl. Praha, 1906.
- PAPAJÍK, David. *Dějiny měst, městeček a vesnic: (metodická příručka)*. 1. vyd. Plzeň: 2005. 75 s. ISBN 80-85-608-72-3.
- PROFOUS, A. a SVOBODA, J. *Místní jména v Čechách: Jejich vznik, původní význam a změny. IV. díl S – Ž*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1957.
- RICHTER, Karel (ed). *Bez démonů minulosti: Česko-německé vztahy v osudových okamžicích společné minulosti*. 1. vyd. Praha: Rodiče, 2003. 344 s. ISBN 80-86695-39-5.
- RICHTER, Karel. *Češi a Němci v zrcadle dějin*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1999. 387 s. ISBN 80-200-1151-8.
- RICHTER, Karel. *Sudety*. 2. vyd. Praha: Academia, 1994. 299 s. ISBN 80-200-1151-7.
- ŘEHÁČEK, Karel. *Němci proti Československu na západě Čech (1918-1920)*. 1. vyd- Praha: Mladá fronta, 2008. 285 s. ISBN 80-5342-5509-9.
- SEDLÁČEK, August. *Hrady, zámky a tvrze Království českého*. XIII. díl. Praha: Argo, 1998.
- SEIBT, Ferdinand. *Německo a Češi: Dějiny jednoho soužití*. 1. vyd. Praha: Academia, 1996. 464 s. ISBN 80-200-0577-3.

- SEIBT, Ferdinand. *Deutsche, Tschechen, Sudetendeutsche : Analysen und Stellungnahmen zu Geschichte und Gegenwart*. 1. vyd. Praha: Academia, 2002. 534 s. ISBN 80-200-1151-8.
- SCHALLER, Jaroslaus. *Topographisches des Königreichs Böhmen*. IX. Díl. Wien, 1788.
- SCHMIDT, Georg. *Burgen Westböhmens*. Mies, 1925.
- SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách : německá menšina v českých zemích a Československu 1848-1946*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 210 s. ISBN 80-7185-647-9.
- SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002. 210 s. ISBN 80-7745-6742-1.
- SOMMER, Johann Gotfried. *Das Königreich Böhmen*. VI. díl *Pilsner Kreis*. Praha, 1838.
- SOMR, Miroslav a kol. *Dějiny školství a pedagogiky*. 1. vyd. Praha: SPN, 1987. 360 s.
- SOUKUPOVÁ, Blanka a ZAHRADNÍKOVÁ, Marie. (ed.) *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech*. 1. vyd. Praha: Židovské muzeum, 2003. 131 s. ISBN 80-85-608-72-3.
- SPURNÝ, Matěj. (ed.) *Proměny sudetské krajiny*. Most: 2006.
- Statistisches Gemeindelexikon des Landes Böhmen auf Grund der Volkszählungsergebnisse vom 1. Dezember 1930*. Prag 1935, Herausgegeben vom Statistischen Staatsamte
- ŠALANDA, Bohuslav. *Česká vesnice Široký Důl*. 1. vyd. Kolín: Nezávislé centrum pro studium politiky, 2008. 173 s. ISBN 978-80-86879-14-7.
- ŠEDIVÝ, Ivan. *Češi, české země a velká válka 1914 – 1918*. 1. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2001. 492 s. ISBN 80-7106-274-X.
- VÁŇOVÁ, Růžena, RÝDL, Karel a VALENTA, Josef. *Výchova a vzdělání v českých dějinách IV*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1992. 311 s. ISBN 80-7066-607-2.
- VALÍŠOVÁ, Alena, KASÍKOVÁ, Hana a kol. *Pedagogika pro učitele*. 1. vyd. Praha: Grada, 2007. 402 s. ISBN 978-80-247-1734-0.
- VONDRÁČEK, Karel. *50 let Národní Jednoty Pošumavské: 1884 – 1934*. Praha: Národní Jednota Pošumavská, 1934. 549 s.

Internetové zdroje

[http://www.holocaust.cz/cz2/victims/help/domovske_pravo] [26.6.2010]

[www2.zcso.cz/csu/redakce.nsf/i/historie_statistiky_v_zechach] [25.6.2010]